Neste trekk

Veikart for fremtidens næringsliv

NHO

Neste trekk

Veikart for fremtidens næringsliv

Neste trekk – Veikart for fremtidens næringsliv
© Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) 2020

Utgitt august 2020
Omslagsdesign: Maja Tvete Gautneb og Rikke Runde
Layout, sats og illustrasjon: Maja Tvete Gautneb og Rikke Runde
Trykk: Erik Tanche Nilssen AS

NHO
Næringslivets Hovedorganisasjon

Våre neste trekk

2020 markerer starten på et nytt tiår. Et tiår der norske bedrifter deltar i et viktig verdensmesterskap – et kappløp i omstilling, i teknologiutvikling og i jobbskaping.

Startskuddet var allerede gått da verden ble rammet av en pandemi. Covid-19 har skapt uro, usikkerhet og frykt – for smitte, for arbeidsledighet og for fremtiden. Pandemien har påført verdensøkonomien det største tilbakeslaget i nyere tid, og etterdønningene vil prege Norge og verden i årene fremover. Men verdensmesterskapet er ikke avlyst, heller omvendt; pandemien har forsterket behovet for jobb- og verdiskaping.

Vi skal ikke glemme ambisjonene vi hadde før pandemien. Våre neste trekk skal skape økonomisk bærekraft ved å styrke hele næringslivet, FNs bærekraftsmål skal nås, klimagassutslipp skal kuttes, vi skal bevare et anstendig arbeidsliv med et sterkt trepartssamarbeid og høy tillit, og vi skal fortsette å handle med omverdenen. Vi skal sikre vekst i små, mellomstore og store bedrifter og vi skal sikre at flere kommer i jobb.

«Vi må kombinere gjenoppbygging, omstilling og verdiskaping. Dette blir et tiår der våre neste trekk skal sikre en god overgang mellom der vi er sterke i dag, og der vi skal være sterke i morgen.»

Noe er grunnleggende for dette tiåret:
Vi må kombinere gjenoppbygging, omstilling og verdiskaping. Dette blir et tiår der våre neste trekk skal sikre en god overgang mellom der vi er sterke i dag, og der vi skal være sterke i morgen.

Den overgangen sikrer vi best ved å satse på våre fortrinn: våre naturressurser, høy kompetanse, og omstillingsdyktige bedrifter. Fremtidens næringsliv skal stå på skuldrene til det næringslivet vi har i dag. Vi skal både videreutvikle eksisterende bedrifter og skape nye.

Noe er grunnleggende for dette tiåret:
Vi må bevare og skape nye private, lønnsomme arbeidsplasser, og styrke det private eierskapet i hele landet. Vi må tro på markedsøkonomien, og la den få virke.

Det viktigste vi kan gjøre for å nå våre ambisjoner er å få folk tilbake i arbeid, i det private. Arbeid er den beste medisinen mot utenforskap og økende ulikhet, og høy sysselsetting i det private er avgjørende for norsk økonomi og norsk omstilling.

Ingen andre industriland har større andel offentlig ansatte enn oss. Andelen bør ikke bli høyere – tvert imot, privat sektor må vokse i årene fremover. Verdensmesterskapet krever nye løsninger, nye produkter, ny teknologi og nye markedsmuligheter. Dette drives frem av privat, konkurranseutsatt produksjon.

Fremover blir statens utgifter større, og inntektene mindre. Vi må ha en bedre arbeidsfordeling mellom offentlig og privat, for å sikre inntekter til velferdssamfunnet. Derfor må det private gjøre flere oppgaver fremover, ikke færre.

Samtidig må lønnsutviklingen, samlet sett, bidra til økt konkurransekraft for norske bedrifter.

Noe er grunnleggende for dette tiåret:
Co_2-utslippene skal reduseres med 50 prosent fra 1990-nivå, i samarbeid med EU. Norske bedrifter er i gang med å utvikle og eksportere nødvendige klimaløsninger og produkter med lavt CO_2-avtrykk. Bedriftene trenger tilgang til kompetanse, kapital og naturressurser, og en langsiktig, forutsigbar politikk når de skal levere klimakutt og klimaløsninger fremover.

Noe er grunnleggende for dette tiåret:
Hensynet til jobbskaping må gjennomsyre all politikk. Vårt skattesystem, og nivået på skatter og avgifter, må bidra til konkurransedyktige bedrifter.

Fremtiden krever store investeringer – i teknologi, kompetanse, utstyr og markedsutvikling. Politikk må sørge for at verdiskaping og arbeidsplasser i privat sektor kommer raskere på plass. De store løftene må skje i fellesskap.

Noe er grunnleggende for dette tiåret:
Vi må samarbeide mer med landene rundt oss. Bedriftene deltar i et verdensmesterskap, ikke i et norgesmesterskap. Mange av utfordringene vi møter er globale. Handel og internasjonalt samarbeid er avgjørende når vi skal skape jobber, utvikle nye eksportnæringer og gjøre klimakutt som monner. Derfor må vi hegne om EØS-avtalen, få på plass flere internasjonale avtaler og støtte viktige internasjonale institusjoner som WTO og EU.

Neste trekk viser NHOs vei ut av krisen og inn i en digital, global og grønnere fremtid med konkurransedyktige små og store bedrifter og trygge arbeidsplasser i hele landet.

Denne rapporten presenterer en rekke analyser av mulighetene for ny jobb- og verdiskaping i fremtidens næringsliv, og viser hvilke tiltak som må til for at mulighetene blir realisert. Næringslivet har tro på fremtiden. Vi må, og kan, sette oss høye ambisjoner for det neste tiåret. Rapporten introduserer derfor 10 konkrete ambisjoner for hvor Norge bør være i 2030.

Fremtidens næringsliv er fremtidens Norge. Og broen til fremtidens næringsliv – den bygger vi nå.

Arvid Moss, president i NHO

Ole Erik Almlid, administrerende direktør i NHO

Innhold

1	Fra krise til en bærekraftig fremtid	9
2	Ti ambisjoner for et bærekraftig samfunn	15
3	Fremtidens næringsliv bygges på våre fortrinn	23
4	**Fire mulighetsområder for vekst og nye jobber i fremtidens næringsliv**	**31**
	En grønnere økonomi	32
	En mer digital økonomi	40
	En mer tjenestebasert økonomi	44
	En mer internasjonal økonomi	48
5	**Ti trekk for en bærekraftig fremtid**	**55**
	1: Iverksette klimatiltak som virker raskt og øker konkurransekraften	56
	2: Realisere det digitale Norge	58
	3: Øke internasjonal markedsadgang, styrke EØS og bygge flere sterke eksportnæringer	60
	4: Styrke det private eierskapet	62
	5: Akselerere innovasjons- og omstillingstakten	64
	6: Tette kompetansegapet	66
	7: Sikre bærekraftige statsfinanser	68
	8: Effektivisere offentlig sektor og bruke innkjøp til å utvikle marked og styrke bedriftene	70
	9: Styrke arbeidslinja og sikre konkurransedyktige lønns- og arbeidsvilkår	72
	10: Bygge fremtidsrettet infrastruktur som stimulerer til næringsutvikling i hele landet	74

1

Fra krise til en bærekraftig fremtid

Allerede før koronakrisen var det mye som tydet på at Norges «gullalder» var tilbakelagt. Aldring og lavere vekst tilsa at vi trengte ny jobb- og verdiskaping for å kunne opprettholde velferden fremover. Krisen har ført til et økonomisk sjokk uten sidestykke og forsterker disse behovene ytterligere. Denne rapporten viser at næringslivet kan bidra til å skape de mange lønnsomme jobbene Norge trenger.

I år ser norsk verdiskaping ut til å falle med anslagsvis 5–6 prosent. Usikre anslag tyder på at det vil kunne ta nærmere tre år før aktiviteten er tilbake på førkrisenivået. Og trolig enda lengre tid til norsk økonomi igjen vil produsere sitt antatte potensial.

Det er således hevet over enhver tvil at krisen har gjort Norge til et mindre rikt land. Våre fremtidige forbruksmuligheter er redusert. Dette tapet vil bli større, jo lenger krisen varer. Bedrifter med større kostnader enn inntekter vil før eller siden bukke under. Jo flere bedrifter som ryker, desto færre vil ha en jobb å vende tilbake til når dette er over. Permitteringer vil bli til oppsigelser, og etter hvert til folk som skyves helt ut av arbeidsstyrken.

Historien viser tydelig at kriser kaster lange skygger. Da jappetiden i Norge tok slutt på tampen av 1987, falt Fastlands-BNP i to år, med til sammen 4 prosent. Men ledigheten steg i seks år, til det da høyeste nivået i etterkrigstiden. Empiri på individnivå viser at de som møter stengte dører i arbeidsmarkedet, sliter med det i lang tid etterpå, i form av lavere inntekt og/eller tidligere utgang fra arbeidsstyrken.

Norges forbruksmuligheter bestemmes nettopp av de ressurser vi har til rådighet – naturgitte og menneskeskapte, arbeidskraft og finansielle. Om denne «formuen» står i bank (oljefond) eller i folk når krisen er over er underordnet, så lenge vår samlede nasjonalformue er størst mulig. Dette er hovedgrunnen til at handlingsregelen her og nå er satt på vent.

Handlingsregelen er etablert for å sikre en langsiktig, forsvarlig og forutsigbar innfasing av oljepenger i norsk økonomi. Retningslinjene er samtidig utformet slik at oljefondet skal reflektere reell sparing på statens hånd. Sparingen i oljefondet blir imidlertid illusorisk dersom grunnlaget for statens øvrige inntekter – verdiskapingen i fastlandsøkonomien – samtidig råtner på rot.

Men nettopp fordi vi nå bruker langt mer enn de 3 prosent handlingsregelen legger opp til i en normalsituasjon, og tapper fondet for å opprettholde aktivitet, blir det ekstra viktig å sikre at midlene brukes fornuftig.

Den økonomiske politikken står i dagens situasjon overfor en tredelt oppgave: Dels må folk og bedrifter holdes flytende gjennom akuttfasen, dels må økonomien etter hvert stimuleres slik at den raskest mulig vender tilbake til en slags normalsituasjon, og dels skal økonomien rigges best mulig for den fremtiden som kommer. De tre henger tett sammen.

Denne oppgaven er formidabel. Beslutninger må tas under stor usikkerhet, både om selve pandemiforløpet, men også om adferden til folk og bedrifter ute og hjemme. Tidligere kriser gir innsikt og veiledning, men ingen kriser er like. Denne er dessuten etter alle solemerker den alvorligste i etterkrigstiden. Tiden jobber mot oss. Bedrifter kan ikke i lengden holdes kunstig i live med statlige kontantinnsprøytinger. Arbeidsføre som ikke jobber vil over tid få redusert sin arbeidsevne. Beslutninger må derfor tas raskt.

Men også hast koster. Så langt tiden tillater det bør derfor enkelttiltak sees i en helhet. Hvis ikke, vil vi om fem år se oss tilbake og konstatere at tapet ble større enn det hadde behøvd å bli.

En slik helhetsvurdering handler både om den beste veien tilbake til normalen, men også om hva som vil være «den nye normalen».

De langsiktige utfordringene, som klima og aldring, vil fortsatt være der. Inndekningsbehovet i statsbudsjettet likeså (men altså enda større). Samtidig er det verden nå opplever, så fundamentalt at den nye normalen ganske sikkert vil bli en annen.

Smitteverntiltakene har gjort at bruken av digitale løsninger har økt, og det har trolig også investeringene i utvikling og implementering av slike løsninger. Mye av dette vil ikke reverseres når pandemien er unnagjort. Teknologiskiftet er fremskyndet.

Koronakrisen har demonstrert sårbarheten i våre tett integrerte økonomier, og det kan føre til krav om økt beredskap i form av lager og egenproduksjon, og om mer varige restriksjoner på reiseaktivitet og migrasjon. Om noe, kan derfor tendensene til de-globalisering bli sterkere. Med svakere utnyttelse av handelsgevinster vil den potensielle veksten bli lavere.

Det økonomiske sjokket som rammet verden, vil i seg selv gi vekst- og inntektsfall, færre jobber og høyere arbeidsledighet. Litt avhengig av hvordan krisen håndteres, kan dette gi større utenforskap og større inntektsforskjeller, og dermed

også mer mistillit og polarisering. For Norges del forsterker dette behovet for innovasjon, omstilling og jobbskaping i overgangen til et mer bærekraftig samfunn.

«Valgene vi tar nå, og pengene vi bruker, bør derfor bygge bro til den fremtiden som kommer.»

Koronakrisens innvirkning på klimautfordringene er mindre åpenbare. Lavere økonomisk vekst betyr lavere vekst i energiforbruket, CO_2-utslippene og energiprisene. Prisfall gir lavere investeringer både i fornybar og øvrig energiproduksjon. Krisen svekker statsfinansene og dermed rommet for investeringer med lang horisont og usikker avkastning, men øker også behovet for ny etterspørsel for å få opp aktiviteten. Krisen er derfor en gyllen mulighet til å fremskynde det grønne skiftet, men kan også utgjøre en høyere terskel for å gjennomføre det.

Valgene vi tar nå, og pengene vi bruker, bør derfor bygge bro til den fremtiden som kommer.

En egnet overordnet ambisjon for politikken bør være at vi, når vi om noen år frem i tid gjør opp status, kan konstatere at vi underveis gjorde det «riktige» slik at Norge fortsatt er et samfunn som er godt å leve i, der det finnes en jobb å gå til og utvikle seg i, og der vi tar vare på planeten vi bor på.

I all enkelhet handler det om å skape et samfunn preget av sosial, økonomisk og miljømessig bærekraft.

Bedriftene har en nøkkelrolle i å skape en bærekraftig fremtid:

Økonomisk bærekraft:

Bedriftene er ryggraden i det norske velferdssamfunnet. Det er bedriftene som sikrer verdiskaping i hele Norge. De gir levende lokalsamfunn med private arbeidsplasser, tjenestetilbud og velferd for innbyggerne. I en mer uforutsigbar verden i stadig raskere endring må vi styrke hele næringslivet slik at vi får mange bein å stå på. Bedriftene må ha tilgang til internasjonale markeder hvor Europa og det indre marked må stå sentralt.

Fra krise til en bærekraftig fremtid

Miljømessig bærekraft:

Klima- og miljøutfordringen krever en storstilt innsats, og de store løftene må skje i fellesskap. Den langsiktige planen for gjenoppbygging etter korona bør stimulere til utvikling og bruk av ny teknologi, og til omstilling til et samfunn med lavere utslipp, høyere ressurseffektivitet og mer sirkulære verdikjeder. Lykkes vi med å legge til rette for det, så kan bedriftene gå foran for å skape de løsningene vi trenger. Kun et lønnsomt næringsliv vil klare å finne løsningene for en bærekraftig fremtid. Våre internasjonale forpliktelser, herunder FNs bærekraftsmål og Paris-avtalen, legger klare forutsetninger for hvordan næringslivet skal videreutvikles. Norge har som første land i verden meldt inn til FN at vi vil kutte klimagassutslippene med 50 prosent innen 2030, i samarbeid med EU.

Sosial bærekraft:

Omstillingsbehovet blir stort i årene fremover. Omstillingen må gå hånd i hånd med et anstendig arbeidsliv med et sterkt trepartssamarbeid, høy tillit og at flere kommer i jobb. Hovedavtalen med tilhørende avtaler må fortsatt være rammen som regulerer dette. Vi trenger kloke hoder som skal gi oss den nødvendige utviklingskraften. Kompetanse er en forutsetning for en trygg og givende arbeidshverdag, samtidig som det hindrer utenforskap og fremmer inkludering. Kompetanse, forskning og innovasjon er viktige for å sikre omstillingsevnen og muligheter til å skape ny vekst.

2

Ti ambisjoner for et bærekraftig samfunn

For å kunne vurdere om vi lykkes, må visjonen om en bærekraftig fremtid omsettes i konkrete ambisjoner. Ambisjonene må formuleres innen en overskuelig horisont, som vi har valgt å sette til ti år, det vil si til 2030.

Dette er ikke uproblematisk. Samfunnet er komplekst. Utviklingen bestemmes av et samspill mellom en rekke faktorer, mange av dem preget av tilfeldigheter. Sammenhengen mellom mål og virkemidler er ikke rett frem. Kompleksiteten lar seg vanskelig uttrykke basert på noen få utvalgte ambisjoner.

Noen er likevel viktigere enn andre, siden de sier mer om samfunnets kvaliteter enn andre. Med det utgangspunktet har vi satt 10 ambisjoner vi mener er særlig viktige å nå innen 2030.

Hvordan realisere ambisjonene?

De ti ambisjonene for 2030 er krevende, men er definert slik at de kan realiseres. De åpner for at Norge kan utnytte eksisterende fortrinn til å skape nye jobber og verdier. Gjennom veikartet presenterer vi en rekke analyser av mulighetene dagens og morgendagens bedrifter har inn i det neste tiåret. For at bedriftene skal lykkes, kreves beslutninger hos bedrifter og politikere, som legger til rette for jobb- og verdiskapingen. Veikartet presenterer 10 trekk, med hver sine politiske tiltak, som vil bidra til dette.

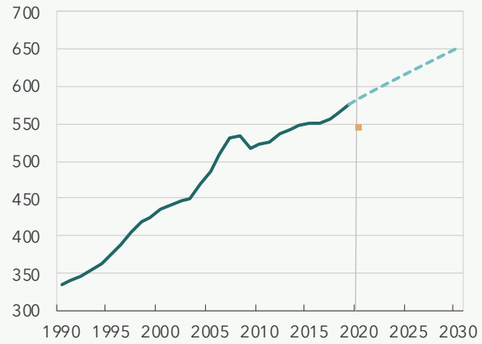
1. Høyere verdiskapning

Ambisjon for 2030:
BNP per innbygger øker fra 575 000 til 650 000 kroner per innbygger

BNP måler hva et land produserer av varer og tjenester i løpet av ett år. Det gir derfor det beste uttrykket for nasjonens løpende forbruks- og velferdsmuligheter. Land kan låne seg til høyere forbruk, men ikke i lengden.

Forutsatt at BNP Fastlands-Norge faller med 5 prosent i år, må BNP vokse med 2,3 prosent årlig fra 2020 til 2030 for å nå målet.

Fastlands-Norge: BNP per innbygger
Tusen 2020-kroner

Kilde: SSB/NHO

2. Høyere yrkesdeltakelse

Ambisjon for 2030:
Sysselsettingsandelen for de mellom 20 og 70 år øker fra 73,1 til 77,5 prosent

Arbeidskraften utgjør rundt fire femdeler av vår nasjonalformue. Høy verdiskaping fordrer derfor mange i jobb. Men høy sysselsetting understøtter også et inkluderende samfunn og jevn inntektsfordeling, og gir legitimitet til velferdsordningene. For den enkelte sikrer det inntekt, bidrar til bedre helse og økt livskvalitet.

For å nå målet, må andelen i jobb i hver aldersgruppe årlig øke med 0,6 prosentenheter frem til 2030.

Norge: Sysselsatte 20-70 år
I prosent av befolkningen

Kilde: SSB/NHO

3. Større privat sektor

Ambisjon for 2030:
Andelen timeverk i privat sektor øker fra 70 til 72 prosent

En god arbeidsdeling mellom offentlig og privat sektor har bidratt til vårt høye velstandsnivå. Men 30 prosent av timeverkene er i offentlig forvaltning. Ingen industriland har flere. Andelen timeverk i privat sektor bør bli større. Privat produksjon er konkurranseutsatt. Det virker skjerpende, og driver frem nye løsninger og produkter, ny teknologi og nye markedsmuligheter. Målet er mer ambisiøst enn det kan virke: Eldrebølgen betyr at både etterspørsel og produksjon vil vris mot offentlig sektor, ettersom den er hovedleverandør av disse tjenestene i dag.

Norge: Privat sysselsetting
Timeverk ekskl. off. forv. i prosent av total

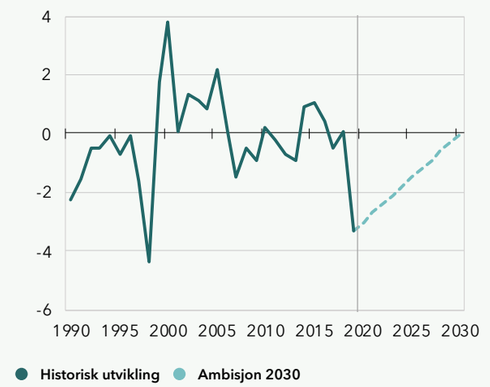
Kilde: SSB/NHO

4. Utenriksøkonomi i balanse

Ambisjon for 2030:
Driftsbalanse fratrukket statens oljeinntekter rundt null

Over tid må et land ha balanse i utenriksøkonomien. Underskudd fordrer gjeldsopptak som kan gi sårbarhet. Motsatt vil permanent overskudd heller ikke være realøkonomisk ønskelig all den tid formålet med økonomisk aktivitet er økt forbruk, og ikke sparing. Etter hvert som eksportinntektene fra olje og gass blir mindre vil vi måtte tette «gapet» som oppstår, for å unngå at ubalanser bygger seg opp. Det kan gjøres ved (I) økte eksportinntekter fra andre næringer, (II) høyere netto inntekter på rente- og stønadsbalansen, eller (III) lavere import. Sistnevnte alternativ gir lavere velferd og er ikke forlokkende. Løsningen finnes derfor i (I) og (II), og understreker behovet for bl.a. å legge til rette for nye norske eksportnæringer. Nivået i 2019 er underskudd på 112 milliarder kroner. Statens andel av oljeinntektene er omvekslet oljeformue, og bør ikke medregnes.

Driftsbalansen overfor utlandet
Ekskl. SNKS*. I prosent av BNP

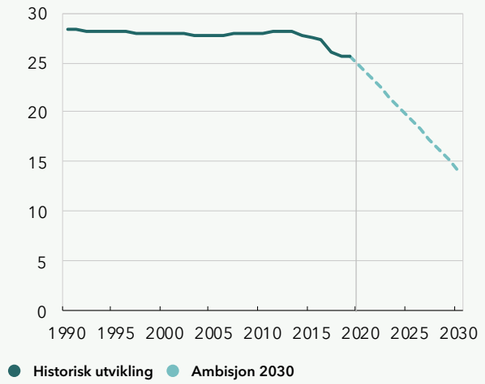
*Statens netto kontantstrøm fra petroleumsvirksomheten. Løpende priser
Kilde: SSB/NHO

5. Reduserte klimagassutslipp

Ambisjon for 2030:
CO_2-utslippene er redusert med 50 prosent fra 1990-nivå i samarbeid med EU

Målet er i tråd med regjeringens forsterkede mål meldt inn til FN i februar 2020. Dette er ambisiøst og vil kreve kraftfulle tiltak, men næringslivet står klart til å bidra. Samarbeidet med EU gir noe fleksibilitet, men uansett vil en stor del av norske kutt måtte skje i Norge gjennom utfasing av fossil energibruk, elektrifisering og bruk av biobaserte løsninger. Indikatoren vi bruker er 50 prosent utslippskutt i ikke-kvotepliktig sektor (transport, bygg, jordbruk og avfall) innen 2030. Øvrige utslippskutt gjøres gjennom deltakelse i EUs kvotesystem og i tråd med industriens ulike veikart.

Norge: Klimagassutslipp
Ikke kvotepliktige utslipp. Mill. tonn CO_2e

Kilde: SSB/NHO

6. Øke innovasjons- og omstillingsevnen

Ambisjon for 2030:
Norge skal være blant innovasjonslederne i Europa (20 prosent over EU-snitt)

For å skape lønnsomme arbeidsplasser og vekst er Norges innovasjon- og omstillingsevne en viktig forutsetning. Innovasjonsevne er krevende å måle. Vi har valgt å bruke EUs Innovation Scoreboard som omfatter 27 indikatorer. Ved sist måling var Norge rangert som en sterk innovatør, med en score 17 prosent over EU-snittet.

«For å skape lønnsomme arbeidsplasser og vekst er Norges innovasjon- og omstillingsevne en viktig forutsetning.»

7. Tette kompetansegapet

Ambisjon for 2030:
Andelen NHO-bedrifter med et udekket kompetansebehov halveres

I møtet med demografiske endringer, ny teknologi og overgangen til lavutslippssamfunnet må vi satse på kompetanse for å skape et arbeidsliv hvor folk og bedrifter lykkes. Før koronakrisen viste NHOs Kompetansebarometer at seks av ti NHO-bedrifter manglet relevant kompetanse. Konsekvensen er at bedriftene har redusert aktiviteten sin og tapt kunder eller markedsandeler. Kompetansegapet må tettes og andelen NHO-bedrifter som melder om udekket kompetansebehov bør minst halveres innen 2030.

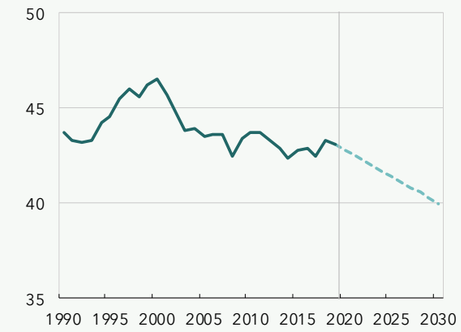
«Vi må satse på kompetanse for å skape et arbeidsliv hvor folk og bedrifter lykkes.»

8. Konkurransedyktig skattetrykk

Ambisjon for 2030:
Skattenivået for fastlandsøkonomien skal ikke overstige 40 prosent av verdiskapingen

Norge har et høyt skattetrykk sammenlignet med andre land. De fleste skatter og avgifter medfører et effektivitetstap. Dette tapet er større, jo høyere skattenivået er. Derfor bør de samlede skatte- og avgiftsinntektene (utenom petroleumsskattene) ikke overstige 40 prosent av BNP for Fastlands-Norge. I dag er nivået 43 prosent. For å sikre bærekraftige statsfinanser må budsjettets utgifter tilpasses inntektene.

Norge: Skatter og avgifter
I prosent av BNP F-N. Ekskl. petroleumsskatter

Kilde: SSB/NHO

9. Høy tillit

Ambisjon for 2030:
Tilliten i samfunnet bevares på minst dagens nivå

Norge har et høyt tillitsnivå. Vi stoler på hverandre, og på myndighetene. Tillit har økonomisk verdi. Tillit letter økonomisk samkvem, reduserer behovet for kontroll og tilsyn, og for rigide og detaljerte avtaler. Tillit understøtter langsiktighet i den økonomiske politikken. Et høyt tillitsnivå avspeiler små forskjeller. Å opprettholde tilliten på dagens nivå krever at vi fortsatt klarer å bygge et inkluderende og åpent samfunn, blant annet ved å sikre mediemangfold som bidrar til informerte borgere og en god samfunnsdebatt. SSBs levekårsundersøkelse måler tillit ved ett enkelt spørsmål: «I hvilken grad er folk flest til å stole på?» på en skala fra 0 til 10. Ved forrige undersøkelse i 2017 ble gjennomsnittssvaret 7,2. Vår ambisjon er at tilliten holder seg over eller på dette nivået i 2030.

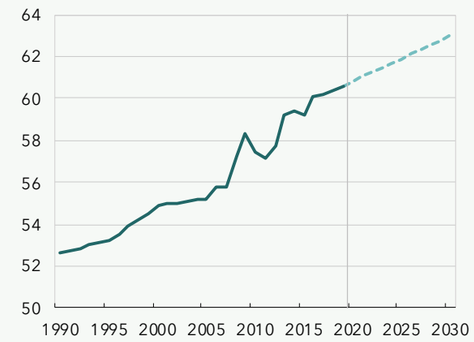
«Å opprettholde tilliten på dagens nivå krever at vi fortsatt klarer å bygge et inkluderende samfunn.»

10. Høyere organisasjonsgrad

Ambisjon for 2030:
Arbeidstakeres og arbeidsgiveres tilhørighet til det organiserte arbeidslivet økes fra 60 til 63 prosent

Trepartssamarbeidet har tjent Norge godt. Lønnsdannelsen har bidratt til høy sysselsetting, lav ledighet, lavt konfliktnivå og god omstillingsevne. Samarbeidet henter sin legitimitet fra en høy andel organiserte. I dag er 49 prosent av alle lønnstakere organiserte. Andelen sysselsatte i organiserte bedrifter i privat sektor er på 71 prosent. Snittet av disse to tilsier en organisasjonsgrad på 60 prosent.

Norge: Organisasjonsgrad
Arbeidsgivere og arbeidstakere. Pst. av syss.*

Kilde: SSB/NHO *Gj.snitt av organisasjonsgrad hos arb.takere og arb.givere

3

Fremtidens næringsliv bygges på våre fortrinn

Tre firedeler av verdiskapingen skjer i private virksomheter. Måten næringslivet utvikler seg på, har derfor stor betydning for om samfunnets utvikling er bærekraftig og om ambisjonene nås.

Selv om usikkerheten om fremtiden er stor, kan vi med sikkerhet si at fremtidens næringsliv vil bli bygd på skuldrene av de bedriftene og de fortrinnene vi har i dag. Det handler både om å videreutvikle det eksisterende næringslivet og skape nye bedrifter. Over tid har vi bygget opp et vekstkraftig, mangfoldig og produktivt næringsliv. Vi har koblet ressurser med klokskap, teknologi og kompetanse på tvers av næringer. Det har gitt arbeid og verdiskaping vi har brukt til å bygge et bedre samfunn. Få land har høyere produktivitet enn Norge.

«Vi har koblet ressurser med klokskap, teknologi og kompetanse på tvers av næringer. Det har gitt arbeid og verdiskaping vi har brukt til å bygge et bedre samfunn.»

Det private eierskapet er en sentral del av norsk næringslivs vekstkraft. Private aktører er majoritetseiere i over 85 prosent av norske bedrifter[1], og bidrar med langsiktig og risikovillig kapital. Det vil næringslivet trenge også i fremtiden. Norge har rundt 200 000 bedrifter, om vi utelukker bedrifter uten ansatte.[2] De største bedriftene gir stor jobb- og verdiskaping, men de aller fleste bedriftene i Norge er små og mellomstore med under 100 ansatte hver. De små og mellomstore bedriftene er en viktig del av norsk økonomi og er essensielle underleverandører og samarbeidspartnere for større bedrifter og offentlig virksomhet. Samspillet mellom ulike bedrifter vil være sentralt for å bygge fremtidig verdiskaping.

Årlig skapes det i snitt om lag 300 000 nye arbeidsplasser i Norge.[3] Det betyr at hvert år er nær hver tiende arbeidsplass ny. Nesten like mange legges ned. Noe av dynamikken skyldes nye bedrifter, men først og fremst er det eksisterende næringsliv som omstiller seg, ved å enten å ekspandere eller redusere antall ansatte.

Ser vi på næringsutviklingen de siste 30 årene er den preget av både kontinuitet og endring, jamfør figurer om utviklingen i verdiskaping, sysselsetting og eksport. Norge er et langstrakt land med stor verdiskaping i distriktene. Dette har sammenheng med at en vesentlig del av norsk næringsliv, for eksempel olje- og gassnæringen og øvrige energinæringer, land- og sjøbasert matproduksjon, reiseliv og prosessindustri, er basert på naturressurser. Til sammen utgjør naturressursbaserte næringer om lag en firedel av verdiskapingen, der særlig petroleumsnæringen har en fremtredende rolle. Slik er Norges rikdom og eksport i stor grad knyttet til våre naturressurser.

Vi har også store næringer som i hovedsak leverer til hjemmemarkedet. Både bygg- og anleggsnæringen og næringsmiddelindustrien bidrar med verdiskaping og sysselsetting i hele landet og vil være sentrale i utviklingen av fremtidens næringsliv. Selv om disse primært leverer til hjemmemarkedet, er de i økende grad utsatt for internasjonal konkurranse og vil derfor være avhengig av gode og stabile rammevilkår for videre vekst.

Samtidig ses en gradvis dreining fra vareproduserende til tjenesteproduserende næringer i Norge. Som vist i figuren over har industriens andel av produksjonen falt fra 12 prosent av fastlands-BNP i 1990 til 7 prosent i 2019. Det har vært en liknende utvikling i alle industriland. Dette avspeiler teknologisk fremgang og tilhørende spesialisering, der næringer blant annet har skilt ut oppgaver som ikke ligger til kjernevirksomheten. I tillegg har høyere levestandard bidratt til å øke husholdningenes etterspørsel etter ulike tjenester.

Likevel er humankapitalen – verdien av all vår fremtidige arbeidsinnsats – viktigst. Vår forvaltning av denne ressursen styrer mye av vår utvikling fremover. Mange av næringene som baserer seg på de naturgitte fortrinnene våre har styrket vår humankapital, gitt ny kompetanse og innovasjon innen teknologi. Dette kan gi muligheter innen nye områder, også uavhengig av naturgitte fortrinn.

Mye av suksessen til norsk næringsliv har hvilt på at det har vært utadrettet. I 2019 eksporterte Norge varer og tjenester for 1300 milliarder kroner, tilsvarende en drøy tredel av samlet verdiskaping.[4] Skal Norge fortsatt høste gevinstene av handel, må vi både støtte opp om de eksportnæringene vi har i dag, og samtidig øke innsatsen for å utvikle nye.

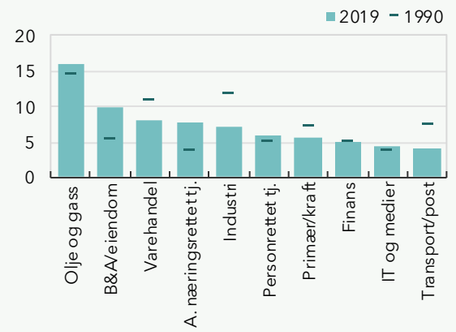
Globale markedsendringer og andre sentrale drivere vil ha spesielt stor betydning for Norge som en liten, åpen økonomi. Vår velstand er bygget på økonomisk samkvem med andre land. Også i fremtiden vil mange av de viktigste premissene for vår utvikling bli bestemt utenlands – og ha betydning for vår velstand. Når våre mest verdiskapende næringer gradvis blir erstattet med mindre produktive næringer, blir det avgjørende å sikre en omstilling som gir høyest mulig produktiviteten i næringslivet.

Norges velstandsreise har vært mulig takket være et omstillingsdyktig arbeids- og næringsliv. Skal vi videre utnytte våre fortrinn inn fremtiden må vi være i front av utviklingen og fortsette omstillingen. Selv om det er viktig for Norges fremtid å ha en stabil og god utvikling internasjonalt, så vil det norske markedet fortsatt være det viktigste for størsteparten av bedriftene i Norge. Det fordrer gode og forutsigbare rammevilkår som bidrar til vekst og sysselsetting.

[1] Menon Economics (2020) *Privat eierskap i Norge*
[2] SSB (2020) Virksomheter. Hentet 15. juni fra https://www.ssb.no/virksomheter-foretak-og-regnskap/statistikker/bedrifter
[3] SSB (2020) Antall arbeidsforhold og lønn. Hentet 15. juni fra https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/arblonn
[4] SSB (2020) Nasjonalregnskap. Hentet 15. juni fra https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/knr

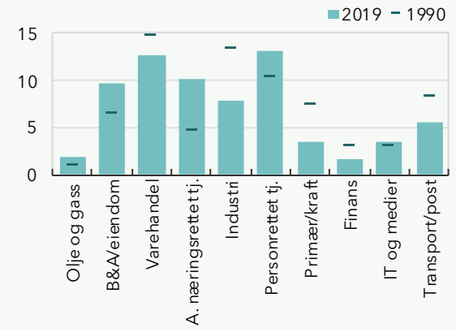
Fremtidens næringsliv bygges på våre fortrinn

Verdiskaping i ulike næringer
Prosent av BNP

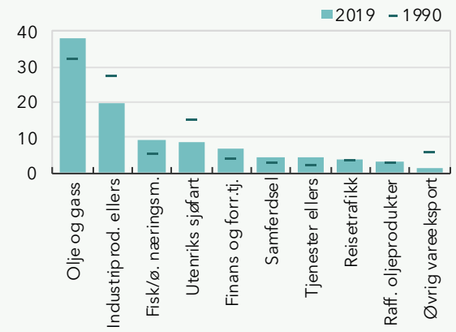
Kilde: SSB/NHO *Offentlig forvaltning og boligtj. holdt utenom

Sysselsetting i ulike næringer
Prosent av total sysselsetting

Kilde: SSB/NHO *Offentlig forvaltning holdt utenom

Eksport
Prosent av total eksport

Kilde: SSB/NHO

Våre fortrinn

Fortrinn knyttet til våre naturressurser:

- Rikt ressursgrunnlag: fossile, fornybare og biobaserte ressurser, samt mineraler.
- Lang kystlinje, og havarealet er fem ganger større enn landarealet. Norge har utviklet en sterk posisjon innen havbaserte næringer.
- Geografi og topografi er egnet for utbygging av fornybar vann- og vindkraft. En storslått natur gjør også Norge til en attraktiv reiselivs-destinasjon.
- Verdensledende kompetanseklynger fra de naturbaserte fortrinnene: Olje- og gasselskaper og leverandørindustri, fornybarnæring, prosess-industri og maritim næring.

Fortrinn knyttet til tillit og styresett:

- Tillitsbasert kultur: Norge kjennetegnes av høy grad av tillit mellom folk og myndigheter og et velfungerende partssamarbeid.
- Stabilt og velfungerende demokrati med forutsigbare forvaltningsregimer og lav politisk risiko.
- Trygge og gode sosiale forhold: Norge har lav kriminalitet, god familiepolitikk, høy sosial mobilitet og et velutviklet sosialt sikkerhetsnett. Dette skaper grunnlag for å tiltrekke seg bedrifter og kompetent arbeidskraft.
- En velferdsmodell der det offentlige spiller en stor rolle kan gi grunnlag for koordinert innsats i å stimulere leverandører til det offentlige (eks. helse og velferd). En kjøpekraftig befolkning kan støtte opp under dette.
- EØS-avtalen som sikrer norske bedrifter tilgang til et marked som er vesentlig større enn vårt eget hjemmemarked.

Fremtidens næringsliv bygges på våre fortrinn

Fortrinn knyttet til andre samfunnsforhold:

- Høyt utdannet og teknologimoden befolkning med generelt gode digitale ferdigheter. Dette gir rom for å ta nye løsninger raskt i bruk og tilby mer effektive og produktive løsninger på mange områder.
- Godt utbygd infrastruktur som gir sikker tilgang på rent vann og ren energi, digitale muligheter over hele landet, og et omfattende rørsystem (og nett) som knytter Norges energiressurser til Europa.
- Unike offentlige databaser som kan ha stor betydning i en datadrevet innovasjonsøkonomi.
- Sterk finansiell posisjon med historisk høye inntekter fra olje- og gassvirksomheten, et olje-fond på over 10 000 mrd. kroner og lav statsgjeld.

Privat eierskap i Norge

Norske private eiere er en viktig del av norsk næringsliv og står for majoritetseierskapet i over 85 prosent av norske bedrifter i 2018. Norske private eieres andel av verdiskapingen i norsk næringsliv lå i 2018 på 39 prosent, og utgjorde hele 61 prosent av sysselsettingen. Det er store forskjeller i personlige eieres eierandel i ulike næringer. Private eiere er ofte sterkt representert i hjemmemarkedsfokuserte og arbeidsintensive næringer som bygg og anlegg og handel, men mindre til stede i høyproduktive og kapitalintensive næringer som olje og gass.

Grafen til høyre viser sysselsetting i norsk næringsliv (ekskl. helseforetak og finanssektoren) fordelt på eiertyper i 2018.

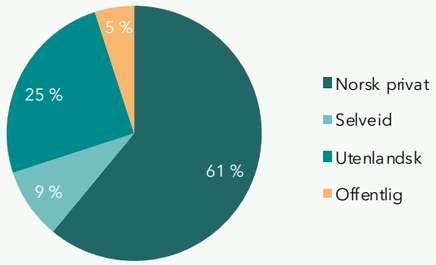
1. Privat eierskap inkluderer alle norske enkeltpersoner og familier
2. Offentlig eierskap inkluderer statens, fylkeskommunenes og kommunes samlede eierskap
3. Utenlandsk eierskap inkluderer alle typer utenlandske eiere uavhengig av om disse er personer, offentlige virksomheter eller stiftelser/ medlemsbedrifter
4. Selveiende inkluderer stiftelser, samvirkeeierskap, boligbyggelag, foreninger, pensjonskasser osv.

I Norge har vi en forholdsvis variert eiersammensetning, med et betydelig innslag av både norske, utenlandske og offentlige eiere. Dette skyldes dels politiske beslutninger, og dels at Norge er tett knyttet sammen med det internasjonale kapitalmarkedet. Blant børsnoterte selskaper er det en relativt liten andel som er eid av norske, private eiere sammenliknet med andre europeiske land. Det henger sammen med at omfanget av offentlig eierskap er høyt i Norge. Blant unoterte selskaper er situasjonen derimot annerledes. Her spiller det private eierskapet en viktigere rolle.

I utgangspunktet kunne det vært naturlig å tro at det var uten betydning hvem som eide bedriftene. Så lenge bedriftene ble ledet og drevet på en effektiv måte, vil kapitalen finne veien til de mest lønnsomme prosjektene. Av flere grunner er det ikke så enkelt. Den viktigste grunnen er trolig at ulike eiere kan sitte på ulik informasjon om lønnsomheten til en bedrift eller enkeltinvestering. Derfor kan en investering være avhengig av at eieren som er best informert, stiller kapital til disposisjon. Enkelte eiere har dessuten særskilt kompetanse eller tilgang til et verdifullt nettverk som kan ha betydning for bedriftenes utviklings- og vekstmuligheter. Hvis ikke kompetente eiere er aktivt involvert, synker dermed veksten og lønnsomheten. I tillegg har private eiere sterke insentiver til å ivareta egne eierinteresser.

I mange sammenhenger vil det være avgjørende at det er norske, private eiere som stiller kapital til rådighet. Dette gjelder spesielt for små bedrifter i oppstartsfasen, som kan ha utfordringer med å innhente kapital utenfra. Lånefinansiering kan også ofte være vanskelig grunnet risiko. Skal vi lykkes med å skape flere nye bedrifter, er vi avhengig av at norske, private eiere finner det lønnsomt å investere.

Sysselsetting i norsk næringsliv fordelt på eiertyper i 2018
Prosent av total sysselsetting (ekskl. helseforetak og finanssektoren)

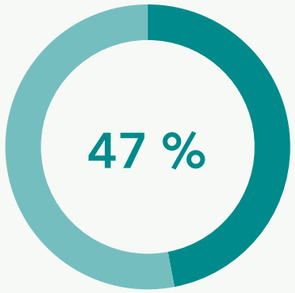
Kilde: Menon Economics/NHO

Kilde: Menon Economics (2020) *Privat eierskap i Norge*

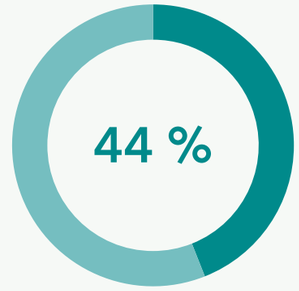
Små og mellomstore bedrifter i Norge

I Norge er det vanlig å definere små og mellomstore bedrifter (SMB) som bedrifter med under 100 ansatte. SMB utgjør 99 prosent av alle bedriftene i Norge. Nær halvparten av de ansatte i næringslivet er ansatt i små og mellomstore bedrifter, og SMB-bedrifter står for nær halvparten av verdiskapingen i næringslivet.

Små og mellomstore bedrifter er viktig for norsk økonomi, for omstillingsevne og for lokalt samfunnsliv. For selv om en bedrift har få ansatte, skaper den store ringvirkninger. Bedriftene kjøper fra underleverandører, kjøper tjenester, leier lokaler og betaler skatt. Det skaper ringvirkninger i form av inntekter til andre bedrifter og inntekter til kommunene og staten, som igjen skaper nye ringvirkninger og ny velferd.

47% av antallet ansatte i næringslivet er ansatt i SMB

44% av verdiskapningen fra norske bedrifter kommer fra SMB

Kilde: NHO (2018) *SMB-løftet*

4

Fire mulighetsområder for vekst og nye jobber i fremtidens næringsliv

For at vi skal lykkes med å skape et bærekraftig samfunn og realisere ambisjonene for hvor Norge bør være i 2030, må vi utnytte vekstpotensialet som ligger foran oss. NHO har gjennom arbeidet med denne rapporten gjennomført og gjennomgått en rekke analyser og mulighetsstudier i samarbeid med forskningsmiljøer og medlemsbedrifter. NHO har også gjennomført flere medlemsmøter og medlemsundersøkelser. Dette for å kartlegge områder hvor næringslivet har særskilt potensial for å lykkes i fremtiden. Formålet har ikke vært å «plukke vinnere», men identifisere områder som bredden av næringslivet selv ser har et stort potensial for jobbskaping og vekst både innenfor ny og eksisterende virksomhet.

Noen av analysenes perspektiver og resultater er gjengitt her. Vi understreker at tallmaterialet må vurderes isolert og ikke summeres sammen. Det har blant annet sammenheng med at det vil kunne være overlappende vekstområder i de ulike analysene.

Oppsummert identifiserer veikartet fire bransjeovergripende områder: **utviklingen av en grønnere økonomi, en mer digital økonomi, en mer tjenestebasert økonomi og en mer internasjonal økonomi.**

Dette er områder som før koronakrisen drev frem endringsprosesser i store deler av næringslivet. Når den akutte krisen er tilbakelagt, er det grunn til å tro at disse endringsprosessene fortsetter og skyter fart. Dette vil få betydning for markedsmulighetene for hele næringslivet fremover. Her vil nye verdikjeder og forretningsmodeller vokse frem. Disse vil vokse ut av etablerte bransjer og dagens virksomheter, og bidra til at disse videreutvikles. Samtidig kan det skapes ny virksomhet i grenseflatene mellom dem.

For store deler av næringslivet handler det også om å se mulighetene som det grønne skiftet og digitaliseringen gir, uten at det nødvendigvis endrer markedets etterspørsel nevneverdig. Vi vil fortsatt være avhengig av blant annet renovasjon og renhold, rørleggere og elektrikere, barnehager og frisører, matproduksjon og det lokale tjenestetilbudet, og at det bygges og vedlikeholdes samfunnskritisk infrastruktur. For mange bedrifter vil de største endringene være måten varene og tjenestene blir produsert og distribuert på. Disse endringene vil i seg selv kunne bidra til ny verdiskaping og nye virksomheter.

Selv om innsatsen for å skape flere og nye vekstområder må økes, vil grunnlaget for jobb- og verdiskaping først og fremst ligge i de etablerte næringene. Det etablerte næringslivet vil lykkes med å gripe de nye mulighetene når endringer møtes med evne og vilje til omstilling.

En grønnere økonomi

Klimaomstilling er nødvendig for å holde verden innenfor togradersmålet og representerer store muligheter for næringslivet. EU har lagt frem sin vekststrategi «The European Green Deal» – en ambisiøs og gjennomgripende plan for all politikkutvikling. Dette vil legge føringer for markedsutviklingen både i EU og hjemme. Norge har som første land i verden meldt inn et mål om klimagassreduksjon på minst 50 prosent i 2030, i samarbeid med EU.

Omstillingen mot en grønnere og mer bærekraftig økonomi vil påvirke produksjonsprosesser og forbruksmønstre, og endre de markedsmessige vilkårene for mange bedrifter. I hovedsak dreier det seg om tre viktige omstillingstrender:

- energiomstilling – mer fornybar/utslippsfri energi på veien mot lavutslippssamfunnet
- sirkulær økonomi – fremvekst av sirkulære og bio-baserte verdikjeder
- klimatilpasning – muligheter og utfordringer i et varmere, våtere og villere klima

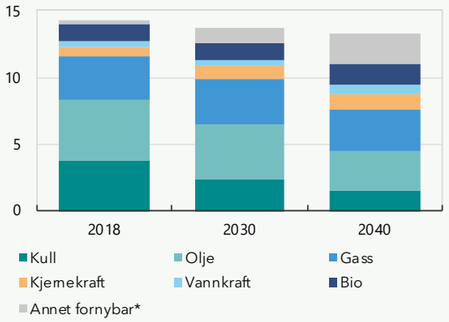
Energiomstillingen kutter utslipp og skaper jobber

Energiomstilling til mer fornybar og utslippsfri energi står sentralt for å redusere utslipp og begrense oppvarmingen. Størstedelen av klimagassutslippene i verden er knyttet til energibruk i ulike former. Koronakrisen har tydelig demonstrert at nedstenging av aktivitet i samfunnet ikke er en bærekraftig eller langsiktig måte å løse klimautfordringen på. Det vi trenger er teknologiutvikling og utrulling av klimaløsninger i stor skala som både kutter utslipp og skaper jobber, aktivitet, vekst og velferd.

Norge har som energinasjon betydelig interesse i utfallet av energiomstillingen, og gode muligheter til å påvirke den. Vi har allerede verdensledende kompetanseklynger innen olje- og gass, leverandørindustri, prosessindustri, og kraftsektoren, og vi har sterke forskningsmiljøer. En vellykket energi- og klimaomstilling avhenger blant annet av at vi greier å mobilisere og videreutvikle disse teknologi- og næringsmiljøene i Norge.

Olje- og gassindustriens rolle i energiomstillingen, og i et fremtidig lavutslippssamfunn, er et tema som skaper stort engasjement både i Norge og resten av verden. De fleste analyser og scenarioer peker på at olje og gass vil være en betydelig del av energimiksen også i en verden som når togradersmålet.

Verden: Energietterspørsel etter kilde
IEA Sustainable Development. Primærenergi.
Mrd. tonn oljeekvivalenter

*Blant annet sol og vind
Kilde: IEA WEO 2019/NHO

Hastigheten og dybden i energiomstillingen i ulike sektorer er også et omdiskutert tema.[5] Usikkerheten har ikke blitt mindre som følge av Korona-krisen. Noen mener de lave oljeprisene vil vedvare, mens andre spår en rask gjeninnhenting og høyere oljepriser på sikt, som konsekvens av reduserte investeringer og derav lavere produksjon.

I dag utgjør gass 21 prosent av EUs energibruk, mens kull utgjør 15 prosent.[6] Norge står for om lag 20 prosent av EUs gassimport[7] og vil høyst sannsynlig være den foretrukne leverandøren av gass til EU i lang tid fremover. Med EUs klimaambisjoner haster det å redusere kullforbruket og erstatte det med fornybare energiløsninger eller gass.

På lengre sikt må også klimafotavtrykket fra gassen reduseres for å kunne være del av energimiksen i et EU som sikter mot netto null utslipp av klimagasser. Mye tyder på at hydrogen som energibærer vil få en økt rolle i det europeiske energisystemet både som lagringsmedium og balansekraft for uregulerbar vind- og solkraft, og som energibærer til transport, industri, oppvarming og matlaging. Et større marked krever tilgang på både grønn og blå hydrogen.[8] Hydrogenproduksjon fra naturgass med CCS (CO_2-fangst og -lagring), såkalt blå hydrogen, vil kunne gi en betydelig tilførsel av utslippsfri energi til Europa gjennom det eksisterende gassrørsystemet.

Norge har gode forutsetninger for å utvikle løsninger for CO_2-fangst og å ta markedsandeler i hele verdikjeden fra fangstteknologi til transport-, bruk- og lagringsløsninger. Verden når ikke togradersmålet uten denne teknologien, og vi kan, ifølge beregninger fra SINTEF, skape mange nye arbeidsplasser ved å ta en lederrolle på CCS.

Norge har tilnærmet 100 prosent ren elektrisitet basert på vannkraft.[9] I lang tid fremover ser vi ut til å gå mot et betydelig kraftoverskudd. Her står Norge i en særstilling i Europa og verden. Overskuddet av fornybar energi gir oss en unik mulighet til å fortsette elektrifiseringen og fase ut fossil energibruk på nye områder. Statnett har beregnet at en omfattende elektrifisering av dagens industri, transport og bygg vil kunne øke strømforbruket med med 30–50 TWh innen 2040.[10] Dette vil redusere norske klimagassutslipp med 25 millioner tonn CO_2-ekvivalenter, en halvering fra dagens nivå.

«Norge har tilnærmet 100 prosent ren elektrisitet basert på vannkraft.»

Samtidig er potensialet for ytterligere økt elektrisitetsproduksjon stort. Ved å modernisere eksisterende vannkraftverk kan produksjonen fra disse øke. Norge har samtidig blant Europas beste vindressurser både på land og i havet. Vi kan ta posisjoner i et voksende marked for havvind, både i utbygging av parker, utstyrsproduksjon

[5] Chatham House (2020) *Expert Perspectives on Norway's Energy Future*. Hentet 30. juli fra https://www.nho.no/contentassets/cfd630b084f547229be17c46fd44eacf/2020-06-29-expert-perspectives-norway-oil-froggatt-et-al.pdf
[6] Eurostat (2020) Shedding light on energy in the EU. Hentet 16. juni fra https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/
[7] Ibid.
[8] Det finnes tre måter å lage hydrogen på. Den ene innebærer å produsere hydrogen basert på fornybar energi, grønn hydrogen. De to andre måtene innebærer å omdanne naturgass til hydrogengass. Når CO_2 lagres, vil hydrogen være tilnærmet utslippsfri, blå hydrogen. Den vanlige måten å produsere hydrogen på i dag er fra gass uten CO_2-lagring, grå hydrogen.
[9] SSB (2019) Elektrisitet. Hentet 16. juni fra https://www.ssb.no/energi-og-industri/statistikker/elektrisitet/aar
[10] Statnett (2019) Slik kan Norge bli et elektrisk samfunn. Hentet 16. juni fra https://www.statnett.no/om-statnett/nyheter-og-pressemeldinger/nyhetsarkiv-2019/slik-kan-norge-bli-et-elektrisk-samfunn/

Ekspertperspektiver på Norges fremtid som energinasjon

Verden gjennomgår en energiomstilling, men hastigheten og dybden i denne omstillingen er usikker. Det viser en analyse fra Chatham House som har intervjuet ledende energieksperter om fremtidens energimarkeder.

Til tross for at Norge er en stor energinasjon og kan bidra betydelig utover landets grenser mot en netto-null-utslippsverden, viser intervjuene også at Norge har mye å gå på når det gjelder å gjøre sin kompetanse, teknologier og perspektiver mer kjent internasjonalt. Skal vi ta ansvar og forme en fremtid der norske bedrifter kan levere løsninger til et internasjonalt marked, må den utadrettede aktiviteten trappes opp på mange områder.

Utdrag fra noen av intervjuene:

Dr. Fatih Birol, executive director of the IEA

Norway is among the leaders in both CCUS and clean hydrogen production – these are key components of the longer-term options for decarbonization in several energy-intensive sectors. Moreover, it is currently developing a full-scale CCS project, including two capture facilities (Fortum waste-to-energy and Norcem cement) and a CO_2 transport and storage hub (the Northern Lights project). Therefore, it could play an important leading role during the decarbonization transition.

Michael Liebreich, founder of Bloomberg New Enegy Finance

Norway is a leader in rolling out EVs and related infrastructure but it has a modesty about saying 'we are world-class' [...] The country is also world-class in eliminating gas flaring and could export that as a package of services including finance, government access and engineering services to solve flaring in other countries [...] Norway could play a catalytic role in helping the world deal with climate change. It should aim for decarbonization by 2050 and in the meantime its oil and gas industry and heavy industry need to be ethical suppliers of their products.

Kilde: Chatham House (2020) *Expert Perspectives on Norway's Energy Future.*

og systemintegrasjon, samt maritime operasjoner i hele verdikjeden. I et velfungerende kraftmarked med betydelig kraftoverskudd, må løsningen være å knytte en havvindsatsing mer direkte til Europa, og slik bidra til å dekke deres behov for mer fornybar kraft. Det er også muligheter for en langsiktig utvikling av lønnsom landbasert vindkraft i Norge. Vi må snarest mulig komme i gang igjen med et oppdatert konsesjonsprosessarbeid, som virker konfliktdempende og effektiviserende, og hvor kommunene kan se seg tjent med vindkraftutbygging.

Vår posisjon på fornybare ressurser med tilgang på ren og regulerbar vannkraft gir oss mulighet til å videreutvikle kraftutvekslingen med våre naboland i Europa gjennom nye lønnsomme kabelforbindelser. Samtidig åpner relativt lave kraftpriser for nye kraftkrevende industrielle satsinger i Norge. En balansert utbygging av utenlandskabler er ikke til hinder for dette. Olje- og gassindustriens klimastrategi, med mål om 40 prosent utslippskutt innen 2030[11], vil kreve mye ny kraft til elektrifisering av installasjoner på sokkelen. Offensiv satsing på utslippsfri og fornybar energi kan både bli et norsk bidrag i den europeiske klimadugnaden, og bidra til jobb- og verdiskaping i Norge. For norsk prosessindustri har ren kraft alltid vært et konkurransefortrinn, samtidig som industrien jobber målrettet med mer ressurseffektive løsninger og andre klimaløsninger som CCS.

[11] Konkraft (2020) *Framtidens energinæring på norsk sokkel*. Hentet 16. juni fra https://www.norskoljeoggass.no/contentassets/992dcd6ed1414f5fa6eecaf763b6da25/framtidens-energinaering-paa-norsk-sokkel-konkraftrapport-2020-1-6.pdf

Markedspotensialet innen sol, vind, batterier og hydrogen er betydelig. Det setter Norges fortrinn under press, men skaper også nye muligheter. Norge er godt posisjonert til å skape nye industrielle satsinger innen for eksempel storskala batteriproduksjon, havvind og hydrogen, og til å utvikle globalt ledende fornybaraktører. (Se eksempler på nye verdikjeder under «Muligheter i en mer internasjonal økonomi»).

For norsk næringsliv ligger det også store muligheter innen maritime næringer og særlig i spranget fra ferger til deepsea hvor det globale markedet er stort. Norge har med sin komplette maritime klynge bestående av verdensledende selskaper innen rederi, verft, utstyr og tjenester allerede en sterk internasjonal posisjon. Klyngen tar en ledende rolle iblant annet utviklingen av havvind, bærekraftig havbruk og grønn skipsfart, herunder lav- og nullutslippsteknologier. Transportsektoren er vår største utslippssektor, og næringstransporten står for to tredeler av disse transportutslippene.[12] Næringstransporten, det vil si varebiler, lastebiler, anleggsmaskiner, busser, skip og fly, står med andre ord overfor en betydelig omstilling når det gjelder energibruk. Det neste tiåret skal disse utslippene halveres. Det betyr en storstilt innfasing av lastebiler, busser, skip og

Potensial innen energi og industri

SINTEF har sortert mulige verdikjeder innen energi og industri etter potensiell omsetning i 2050 i kategoriene 0–10, 10–100 og over 100 milliarder kroner basert på tilgjengelige rapporter og egen innsikt. En forutsetning har vært at lavutslippssamfunnet realiseres.

I kategorien over 100 milliarder finner vi:

- prosessindustri
- karbonfangst og lagring
- hydrogen
- havvind
- elektrifisering av transport
- digitalisert leverandør- og forbruksvareindustri

I kategorien 10-100 milliarder:

- mineraler og gruvedrift
- batteriproduksjon
- fornybar energi
- solceller
- elektriske overføringsnett

I tillegg kommer spennende ideer som ikke så lett lar seg verdifeste som:

- bioenergi og biokull
- utslippsfri utvinning av olje og gass

Når det gjelder karbonfangst – og lagring (CCS), handler mulighetene om å:

- sikre konkurransekraften i prosessindustrien i en klimapositiv ramme
- øke Norges attraktivitet som vertsnasjon for internasjonal industri og danne grunnlaget for nye industrietableringer
- bidra til hydrogenproduksjon fra naturgass med CCS
- åpne markedet for CO_2-håndtering i Europa som gir muligheter for norskutviklet fangstteknologi
- etablere et sentrallager for CO_2 i Nordsjøen
- øke etterspørsel etter transport av CO_2 på skip, som skaper ringvirkninger for norske verft, rederier og annen tjenestevirksomhet.

SINTEF har anslått potensialet for jobb- og verdiskaping basert på et høyt, et moderat og et lavt scenario for CO_2 -håndtering i Europa. En moderat satsing på CCS i Europa vil kunne gi et markedsomfang på 150 milliarder kroner i 2030 og 300 milliarder kroner i 2050. Norge besitter 40 prosent av lagringskapasiteten for CO_2 i det nordlige Europa. Dersom vi satser vil vi kunne ta en betydelig andel av markedet. Fremtidig sysselsetting i europeisk CCS-industri i et moderat scenario er beregnet til om lag 30 000 arbeidsplasser, hvorav 11 500 i Norge (med ringvirkninger).

Kilde: SINTEF (2019) *Energi og Industri.*

[12] SSB (2020) Utslipp til luft. Hentet 16. juni fra https://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/klimagassn

Fremtidsmuligheter i maritime næringer

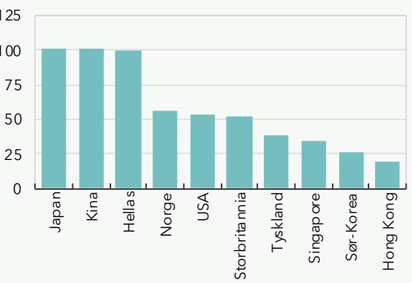
Norge har med sin komplette maritime klynge en sterk posisjon i global sammenheng. Vi har den fjerde mest verdifulle flåten i verden. Vi utmerker oss særlig innenfor maritim finans og jus, samt maritim teknologi, men næringen er bredt sammensatt av virksomheter som designer, utvikler, bygger, leverer, vedlikeholder, modifiserer, eier, opererer og omsetter skip, utstyr og spesialiserte tjenester til alle typer skip og andre flytende enheter.

I 2018 bidro den maritime næringen med 142 milliarder kroner i verdiskaping, tilsvarende 8 prosent av BNP (eks. oljeoperatører). Sysselsetting i 2018 var på 85 000 personer og det ble eksportert verdier tilsvarende 217 milliarder kroner.

SINTEF anslår at verdiskapingen kan mangedobles og sysselsettingen økes betydelig fra nivået i 2018 og frem mot 2050. Mulighetene er relatert til teknologiområder som miljøvennlig skipsfart, autonomi og digitalisering. I tillegg vil det ligge betydelige muligheter i nye og fremvoksende næringer, som sjømat (havbruk), havvind, karbonfangst og -lagring (CCS), mineralutvinning til havs og flerbruk i havet.
Eksempler på muligheter er

- utvikling av hybride energisystemer og elektrifisering av mindre fartøy.
- utvikling av teknologi og tjenester knyttet til transport og distribusjon av maritimt drivstoff (f.eks. ammoniakk, LNG og avansert biodiesel).
- energibesparende teknologi, herunder fartøysdesign, ulike løsninger for optimering av rutevalg, mer effektive energisystemer
- design og bygging av autonome skip, samt utvikling av løsninger som gir mer optimal styring av skip og bedre transport og logistikk-systemer.
- nye forretningsmodeller og systemintegrasjon, som tjenesteleveranser innen drift, overvåking og kontroll

Verdens ti største skipsfartsnasjoner
Rangert etter flåteverdi. I mrd. USD

Kilde: Norges Rederiforbund/NHO

Kilde: SINTEF Ocean (2019) *Fremtidsmuligheter i maritime næringer.*

båter, traktorer og anleggsmaskiner og fly som drives av biodrivstoff, batterier eller hydrogen.

Her vil det utvikle seg nye forretningskonsepter og næringsmuligheter i samspillet mellom nye energikilder, utvikling av ny energiinfrastruktur og tjenestebaserte løsninger for drift og styring. Mulighetene er tett forbundet med økende digitalisering og datatilgang, som gir grunnlag for å utvikle smarte bærekraftige byer og lokalsamfunn.

Det handler også om arealplanlegging, stedsutvikling og å skape gode og effektive samferdselsløsninger. Det fremtidige behovet for boliger, skoler, næringsbygg, veier og øvrig infrastruktur setter krav til ny teknologi, nye byggemetoder og mer bærekraftige materialvalg. Videreutvikling av en konkurransedyktig og kompetent bygge- og anleggsnæring vil derfor være en viktig forutsetning for vekst og utvikling i overgangen til lavutslippssamfunnet.

På grunn av vannkraften er energiforsyningen til bygg og mye annen infrastruktur basert på fornybare kilder. Likevel er det et potensial for å utvikle mer energieffektive løsninger. Dette vil bidra til å utvikle bygg- og anleggsnæringen, samtidig som det frigjør elektrisitet som kan brukes til andre formål. Norske byggevareprodusenter ligger i front i verden på å dokumentere miljøegenskapene for sine produkter gjennom bruk av miljødeklarasjoner (EPD) som gir god oversikt over miljøprestasjonen i bygg.

Sirkulære og biobaserte verdikjeder kan bidra til ny jobb- og verdiskaping i Norge

Verdens økonomiske aktiviteter legger beslag på stadig større landarealer og knappe naturressurser. Vi må derfor bevege oss i retning av et mer bærekraftig forbruksmønster hvor vi beholder ressursene i kretsløpet så lenge som mulig, samtidig som vi sikrer ny verdiskaping.

Omstilling i retning av en mer sirkulær økonomi vil dempe presset på knappe naturressurser og sårbare økosystemer, og bremse tapet av naturmangfold. Bare 9 prosent av verdens mineraler, fossile energiressurser, metaller og biomasse kommer tilbake i kretsløpet igjen (Circular Gap Report).[13] De resterende 91 prosent blir til avfall, brukes som energikilde eller er fortsatt i bruk. EU har som mål å redusere ressursforbruk og doble sirkulær materialbruk i det kommende tiåret. Arbeidet får betydning for Norge gjennom EØS-avtalen. Nye produktkrav og reguleringer vil skape nye markeder og verdikjeder, og gjøre det mer lønnsomt å skape varige og bærekraftige produkter.

Biobaserte verdikjeder

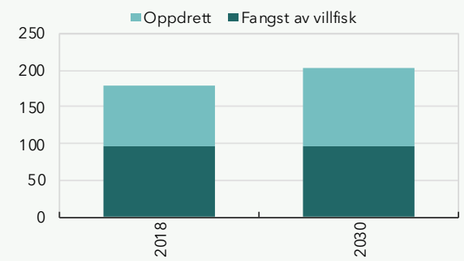
Norge har fornybare biologiske ressurser både på land og i havet. Havarealet er ca. seks ganger det vi har vi har på land. Vår største mulighet ligger i å utvikle Norge som global matvareleverandør basert på matproduksjon fra havet. SINTEF anslår en mangedobling av både verdiskaping og eksport her. For å lykkes, må mer landbasert biomasse omsettes til fôr.

Det ligger store muligheter i å tenke mer helhetlige verdikjeder og samarbeid på tvers. SINTEF peker bl.a. på fem muligheter på dag:

1. Økt produksjon og høsting av mat fra havet
2. Økt uttak av trevirke og GROT (skogsavfall)
3. Høsting og dyrking av alger, tang og tare
4. Økt produksjonen av biologisk nedbrytbar plast
5. Industriell utvikling av bioteknologisk fremstilte medisiner

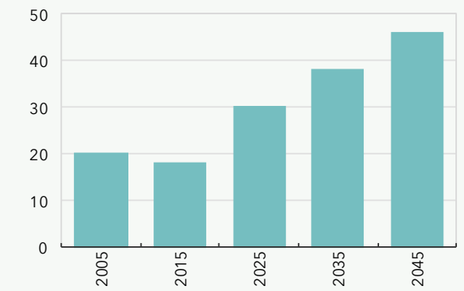
SINTEF viser blant annet at Norge har unike vekstmuligheter gjennom industriell proteinproduksjon hvor norsk land- og skogbruk – grønn sektor, kan bidra sammen med blå sektor for å levere bedre og mer bærekraftig fôr til fisk og fe. Da leverer vi på klima og tar i bruk våre ressurser og kompetanse, samtidig som vi kan mangedoble sysselsetting og eksportinntekter. Ved å bygge kompetanse og ta ut synergier for flere verdikjeder vil vi også oppnå økt lønnsomhet, bærekraft og forsyningssikkerhet.

Oppdrettsproduksjonen må vokse for å møte verdens behov for fisk til konsum
Fremskriving til 2030. I mill. tonn.

Kilde: FAO/NHO

Verdiskaping i skog- og trenæringen
Fremskriving til 2045. I mrd. NOK.

Kilde: Skog22/SINTEF/NHO

Kilde: SINTEF (2019) *Biobaserte verdikjeder.*

[13] PACE (2020) *Circular Gap Report.* Hentet 30. juli fra https://assets.website-files.com/5e185aa4d27bcf348400ed82/5e26ead616b6d1d157ff4293_20200120%20-%20CGR%20Global%20-%20Report%20web%20single%20page%20-%20210x297mm%20-%20compressed.pdf

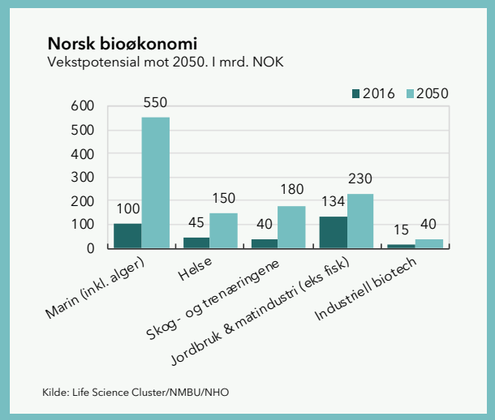
Biobasert verdiskaping - fremtidsperspektiver

Utnyttelse av fornybare bioressurser til produksjon av nye mat-, fôrråvarer og biodrivstoff, er et viktig tiltak for å skape verdi i norsk økonomi, øke selvforsyningsgraden og minimere miljøbelastning. Teknologiutvikling, innovasjon innen plante- og husdyravl (inklusiv fisk), og god forvaltning av genetiske ressurser, vil kunne bidra til å effektivisere og forbedre eksisterende verdikjeder og skape nye muligheter. Det vil også gjøre planter og husdyr mer robuste, friske, produktive og klimasmarte. Samlet legger det til rette for mer bærekraftig matproduksjon og heving av kvaliteten på sluttproduktet.
NMBU har identifisert fire verdikjeder med næringspotensial innen landbaserte bionæringer.

1. omdanning av skogbasert biomasse til biodrivstoff
2. bioraffinering av bioressurser til mikrobiell mat og fôr
3. presisjonsavl basert på genetisk forskning
4. utvikling av robotbasert produksjonsteknologi

Beregninger viser at de fire verdikjedene kan øke brutto verdiskaping i berørte næringer med 40 milliarder kroner frem mot 2050.
Samtidig viser NMBU til at vekstpotensialet for norsk bioøkonomi er vesentlig større. Basert på tidligere anslag kan bioøkonomien tredoble sin omsetning frem til 2050. For å lykkes, vil det være nødvendig med en helhetlig politikk og forutsigbare reguleringssystemer. Det vil også kreve investeringer i industrien som er rettet mot hele kjeden fra innovasjon til sluttprodukt. Det er behov for tilgang på risikovillig kapital og infrastruktur for å oppskalere prosesser. I tillegg kreves det økt kompetanse på innovasjon og forretningsutvikling.

Kilde: NMBU (2019) *Biobasert verdiskaping – fremtidsperspektiver.*

Kilde: Life Science Cluster/NMBU/NHO

Norge var tidlig ute, og er fortsatt helt i front, på retur- og panteordninger for ulike avfallstyper, med miljøavtaler og returselskaper, deponiforbud, kildesortering og avfallsforbrenning. En 100 prosent sirkulær økonomi, som EU har satt som mål i 2050, vil kreve nye løsninger for innsamling, utsortering, gjenbruk og gjenvinning av en rekke ulike materialer og fraksjoner. Det er ingen grunn til at vi skal overlate initiativet og ledertrøya på sirkulær økonomi og bioøkonomi til EU. I stedet bør vi utnytte forspranget vi har opparbeidet til å utvikle teknologier og løsninger som verden trenger. Norge har naturgitte fortrinn og sterke kompetansemiljøer for satsing på områder som oppdrett, høsting og dyrking av mat i havet.

Biologiske ressurser er en del av naturens eget karbonkretsløp og er dermed sirkulære i seg selv. CO_2 som slippes ut ved forbrenning og nedbryting av biologisk materiale tas opp av andre organismer i vekst. Når vi fanger CO_2, får vi konsentrert tilgang til naturens byggemateriale som kan omdannes til mat, materialer og drivstoff. Bioøkonomien og den sirkulære økonomien er på den måten tett knyttet sammen. Norge er godt posisjonert og har allerede tatt en ledende rolle på bærekraftig industriell produksjon av materialer, sjømat og produkter til et globalt marked. Med fornybar energi kan vi utnytte og videreutvikle de store karbonressursene våre, både fossile og biologiske, både på land og i havet til økt produksjon og eksport.

Norge eksporterer sjømat for om lag 100 milliarder kroner i året[14], og vi har store muligheter til å øke matproduksjonen fra havet ytterligere. Mulighetene er mange. Gjennom å øke produksjonen av laks og andre arter, samt å høste og dyrke organismer på lavere trinn i næringskjeden i havet, kan vi oppnå bærekraftig vekst og styrke Norge som en global matvareleverandør.

[14] Norges Sjømatråd (2020) Sjømateksport for 107,3 milliarder kroner i 2019. Hentet 15. juni fra https://seafood.no/aktuelt/nyheter/sjomateksport-for-1073-milliarder-kroner-i-2019/

Koblingen mellom landbruk og havbruk må styrkes, der biomasse fra skog og jord kan konverteres til fiskefôr, og slam og avfall fra havbruk kan konverteres til biodrivstoff. Her er det store muligheter for å se samlet på den grønne og blå bioøkonomien. Moderne teknologi for høsting og dyrking av mikro- og makroalger representerer en stor verdiskapingsmulighet, uten å legge store beslag på havområdene. Økt bearbeiding av sjømat og landbaserte produkter i Norge gir flere arbeidsplasser, økt verdiskaping og redusert behov for transport.

«Norsk matproduksjon er klimasmart og har et relativt lavt klimaspor.»

Norsk matproduksjon er klimasmart og har et relativt lavt klimaspor. Næringen jobber aktivt med å forbedre kosthold og helse, blant annet gjennom omfattende samarbeid med helsemyndighetene. Intensjonsavtalen om samarbeid for sunnere kosthold er trolig verdens mest omfattende samarbeidsavtale mellom myndigheter og næringsliv i folkehelsepolitikken, og er drevet frem av ambisjonen om økt konkurransekraft. Norsk matindustri har sterke merkevarer, lav antibiotikabruk, og lite bruk av sprøytemidler. Når forbrukere i større grad etterspør sunne produkter med lavere klima- og miljøbelastning, gir dette et økt potensial for norskprodusert mat og drikke både i hjemmemarkedet og for økt eksport.

I skogbruket er det et stort potensial for økt uttak av trevirke og skogavfall innenfor rammen av bærekraftig skogbruk. Biomasse fra skogen bør fortrinnsvis brukes til langlevde og høyverdige produkter, mens massevirke, rester, avfall og sidestrømmer bør utnyttes i annen industri og til energiformål. Samtidig gir etterspørselen etter bærekraftig biodrivstoff i transportsektoren gode muligheter for å utvikle produksjon i Norge. Her er det flere initiativer på gang.

Et varmere, våtere og villere vær gir muligheter og utfordringer for næringslivet

Klimatilpasning handler om å forstå konsekvensene av at klimaet endrer seg, og iverksette tiltak for enten å hindre og begrense skade eller utnytte de mulighetene som endringene kan innebære.

I Norge vil konsekvensene først og fremst dreie seg om varmere, våtere og villere vær. Snøsesongen blir kortere, faren for sommertørke øker og samtidig vil mer og kraftigere nedbør øke flomfaren. Graden av sårbarhet handler også om tilpasningsevnen som ligger i institusjonelle forhold (politiske, økonomiske og kulturelle). Norge er et land med høy tilpasningsevne, og høy politisk, økonomisk og sosial robusthet. Vi vil derfor antakeligvis være et av de landene som er minst utsatt, selv om virkningene av villere, våtere og varmere værtyper også vil merkes godt her. Dette fordrer like fullt at vi tilpasser oss og gjør grundigere vurderinger blant annet av hvor infrastruktur og bedrifter bygges og næringsvirksomhet utøves.

Betingelsene for å drive jordbruk, skogbruk, fiskeri og havbruk vil på sikt trolig utvikle seg i takt med at klimaet endrer seg. Det kan gi bedre grunnlag for biobaserte næringer og lokale leveranser til næringsmiddelindustrien. Men det kan også gi utfordringer med hyppigere flomhendelser eller langvarige tørkeperioder. Samtidig kan det skape utfordringer for områder som i dag er klimatisk gunstige.

Klimaendringene skaper utfordringer for noen næringer og muligheter for andre. Vannskader i hus og næringsbygg, ødelagte veier og infrastruktur, og bygninger tatt av flom og skred må repareres og bygges opp igjen. Flom og skredforebyggende tiltak, overvannshåndtering, utvidelse av vann- og avløpsanlegg, og sikring mot stormflo og havnivåstigning er eksempler på oppgaver det vil bli mer av fremover. Det gir næringsmuligheter for entreprenører, rådgivende ingeniører og andre private bedrifter innenfor bygg og anlegg. Nye forretningsområder for banker, forsikringsselskaper og finansinstitusjoner vil også vokse frem ved å tilby løsninger som tar høyde for klima- og naturrisiko.

Mildere vintre og kortere og mer varierte snøsesonger betyr at mange reiselivsdestinasjoner vil måtte tilby et bredere spekter av opplevelser for å redusere sårbarhet som følge av klimatiske svingninger. Samtidig vil økt etterspørsel etter tjenester og løsninger som enten overvåker, forebygger, forutser eller mestrer klimaendringene skape et stort mangfold i tenkelige løsninger på sikt.

En mer digital økonomi

Digitaliseringen har endret samfunnet vårt, måten vi lever, jobber og driver virksomhet på. På mange områder har digitaliseringen skutt fart gjennom koronakrisen. Videomøter, fjernundervisning og netthandel med hjemlevering har slått ut i full blomst og sørget for å holde hjulene i gang der de kan. Koronakrisen kan ha forsert en utvikling som ellers ville ha tatt mange år.

Digitalisering gir store muligheter for næringsliv, offentlig sektor og samfunnet for øvrig. Ny teknologi gir produktivitetsforbedringer og nye vekstmuligheter. Nye markeder åpnes opp, bransjer smelter sammen, og digitale verktøy endrer arbeidsprosesser og grenseflatene mellom næringsaktører. Bedrifter og næringer som lykkes med å utnytte teknologiske muligheter tidlig, kan skaffe seg konkurransefortrinn. Flere store gevinster fra digitalisering er ennå ikke høstet. Digital transformasjon gir også grobunn for helt nye forretningsområder. Nye bedrifter og nye arbeidsplasser vokser i takt med et økende behov i samfunnet.

Det er særlig tre sider ved digitaliseringen som vil definere mulighetsrommet fremover:

- verdien av data
- automatisering av arbeidsoppgaver og autonome løsninger
- endrede grenseflater og disruptive forretningsmodeller

Verdien av data vil bli stadig viktigere

Data er en viktig driver for produktivitet, arbeidsplasser og innovasjon i den digitaliserte økonomien som er i ferd med å vokse frem. Det nye i vår tid er mengden data som produseres, samt de muliggjørende teknologiene som lar oss hente verdifull informasjon ut av digitale data. Bruk av data er en viktig bidragsyter til produksjonen i de fleste næringer i vårt samfunn i dag. Etter hvert som alle arbeidsprosesser og aktiviteter i samfunnet gjennomgår en digital transformasjon, vil mulighetene for å skape mer verdi ut av data øke. Samtidig vil digitalisering som fenomen bli integrert i all aktivitet og bli «normal business». Vi kan dermed forvente at dataøkonomien vil få vesentlig større betydning i årene som kommer. Et eksempel på verdiskaping gjennom ny bruk av data er «Digitalt grunnfjell».[15] Selskaper i oljebransjen har i felleskap investert 300 millioner kroner for å tilrettelegge for ny bruk av data fra gamle oljebrønner. Dette skaper ny innsikt om norsk sokkel og nye muligheter for verdiskaping.

Samfunnets gevinster fra data er tredelt[16]:

1. Datanæringen, det vil si arbeidsplasser i næringslivet som benytter data som hovedressurs i sin verdiskaping, og samfunnets inntekter fra denne verdiskapingen.
2. Produktivitetsveksten som bruken av ressursen data gir i resten av offentlig og privat sektor, og de økonomiske verdiene dette genererer i form av økt BNP.
3. Velferdsøkningen som bruken av ressursen data gir i form av bedre offentlige tjenester (eller reduserte offentlige utgifter), bedre helse, færre ulykker, reduserte køer, reduserte klima- og miljøproblemer og mange andre samfunnsøkonomiske effekter. I løpet av koronakrisen har den samfunnsøkonomiske gevinsten av vitenskapelig kunnskap basert på pålitelige sanntidsdata blitt demonstrert.

Data kan på mange måter betraktes som en fornybar ressurs, og mister ikke nødvendigvis verdi selv om vi deler. Snarere tvert imot, kan deling ofte øke verdien av data, og kan skape nye løsninger på tvers av sektorer, bransjer og bedrifter. Der hvor naturressurser er viktige innsatsfaktorer i en ressursøkonomi, er data innsatsfaktoren i en kunnskapsdrevet dataøkonomi.

Er verdiskaping med data noe Norge kan leve av?

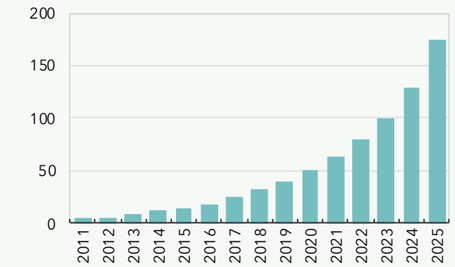
Data utgjør en stadig større andel av verdiskapingen i de fleste næringer. Menon Economics har grovt anslått at norsk dataøkonomi representerer en årlig verdiskaping tilsvarende ca. 150 milliarder kroner og en sysselsetting tilsvarende 100 000 arbeidsplasser i 2020.

Det er viktig å skille mellom data og digitalisering. Vi snakker her kun om verdien av data som en innsatsfaktor i digitale prosesser. Det er også viktig å ikke forveksle data med teknologiene som gjør det mulig å skape verdi av data. I denne rapporten er hovedfokus på råvaren data, mens de muliggjørende teknologiene som for eksempel kunstig intelligens og den digitale infrastrukturen rundt dataene er essensielle ressurser for å kunne realisere verdien av data.

Muliggjørende teknologier som stordataanalyse og kunstig intelligens tilsier at vi står foran en ny dataæra. I årene fremover mot 2030 vil Norge kunne realisere store økonomiske verdier fra ressursen data. Menon anslår at verdiskapingen kan dobles innen 2030 til 300 milliarder kroner i 2030, eller ca. 7 prosent av BNP. Disse anslagene inkluderer verdiskapingen i datanæringen og den antatte produktivitetsveksten, men ikke velferdsøkningen som bruken av data skaper.

For å kunne skape internasjonalt konkurransedyktige arbeidsplasser basert på ressursen data peker Menon Economics på tre typer fortrinn som må videreutvikles: 1) datakvalitet og tilgjengelighet, 2) infrastruktur som gjør det mulig å realisere verdier fra data, og 3) industriell kompetanse i verdensklasse.

Volum av data opprettet, fanget og kopiert
Zetabyte

Kilde: IDC/Menon Economics/NHO

Kilde: Menon Economics (2019) *Er verdiskaping med data noe Norge kan leve av?*

[15] Norsk olje & gass (2019) Nytt «big data»-prosjekt skal muliggjøre flere olje- og gassfunn. Hentet 15. juni fra https://www.norskoljeoggass.no/om-oss/nyheter/2019/10/digitalt-grunnfjell/

[16] Menon Economics (2019), *Er verdiskaping med data noe Norge kan leve av?* Hentet 30. juli fra https://www.nho.no/contentassets/dece-97a9ac14c918039d2d7c6f69879/verdiskaping-med-data-menon_231219_endelig.pdf

Automatisering gir nye vekstmuligheter

Overgangen til mer automatiserte og mer kostnadseffektive arbeidsprosesser påvirker alle bedrifter allerede i dag. Slike teknologier gjør det mulig for bedrifter å beholde produksjonsfasiliteter hjemme, eventuelt hente hjem produksjon, og å investere i ny kapasitet og nye effektive produksjonsanlegg i Norge. Det skaper nye arbeidsplasser hos norske bedrifter.

På den andre siden vil digitaliseringen føre til at arbeidsoppgavene endrer seg, samtidig med at nye arbeidsplasser blir skapt. Digital transformasjon handler i stor grad om å effektivisere arbeidsprosesser og frigjøre ressurser som kan anvendes på mer verdiskapende aktiviteter. OECD anslår at kun 6 prosent av jobbene i Norge har høy risiko for å bli automatisert bort.[17] Likevel vil digitaliseringen medføre nødvendige omstillinger, og mange jobber vil få endret jobbinnhold og kompetansekrav som følge av automatisering og ny teknologi.

Digitale løsninger lar seg i større grad enn fysiske produkter skalere til et globalt marked, og digitalisering kan dermed gi nye muligheter for norsk næringsliv. Det kan være naturlig å tenke på utvikling av verdensledende programvare som basis for norsk verdiskaping og arbeidsplasser, for eksempel illustrert gjennom selskapene Opera Software og Fast Search & Transfer. Digitale løsninger gir også muligheter for å utvikle tjenester og konsepter der verdiskapingen ikke bare ligger i selve programvaren. Muliggjørende teknologier som kunstig intelligens, virtuell virkelighet (virtual/augmented reality), stordata og Internet of Things, baner vei for løsninger som autonome systemer (for eksempel «selvkjørende» skip) og bruk av såkalt «digital tvilling» der fysisk infrastruktur kan overvåkes og styres ved hjelp av en digital kopi. Et eksempel på bruk av kunstig intelligens er selskapet Boost AI som utvikler chatboter (dataprogram som mennesker kan snakke med muntlig eller skriftlig), som er blitt tatt i bruk i blant annet offentlig sektor og bank- og finansbransjen. Teknologien bak chatbotene bruker kunstig intelligens og avansert maskinlæring.

Særlig autonome systemer og anvendelse av digital tvilling-teknologi, representerer en svært interessant mulighet for norsk næringsliv. Litt enkelt sagt kan vi si at Norge kan ta posisjonen som «verdens kontrollrom». De internasjonale markedene vokser svært raskt, og forutsetningene for å

Muliggjørende teknologier

I rapporten «Det nye digitale Norge» utarbeidet av Norges Tekniske Vitenskapsakademi blir additiv produksjon, kunstig intelligens, sensorteknologi og digitale tvillinger trukket frem som teknologiske endringer som vil ha særlig betydning for produksjonsvirksomheter i Norge.

Additiv produksjon gjør det mulig å lage sterkere, lettere og mer komplekse former på en enklere måte enn tradisjonell maskinering. Selv om metoden har vært kjent i lang tid er det først nå vi har tekniske og digitale forutsetninger for å utforske potensialet som finnes her.

Kunstig intelligens og maskinlæring: Kombinasjonen av teknologisk utvikling og eksponentiell vekst i dataproduksjon har ført til at kunstig intelligens og maskinlæring tas i bruk på stadig nye områder. Kunstig intelligens anvendes nå i alt fra kundesentre og selvkjørende biler til å optimalisere leteaktiviteter på sokkelen. Vi har likevel bare så vidt sett begynnelsen. Svært mange IT-selskaper bygger opp egne kunstig intelligens-enheter, og både næringsliv og offentlig sektor investerer i nye anvendelsesområder.

Digitale tvillinger er en fullstendig digital kopi av en fysisk komponent, et system eller et komplett fysisk anlegg og prosesser som dette er en del av og eller utfører. Digitale tvillinger gjør det mulig for bedriftene å spare store summer på utvikling og utprøving av produkter ved at design, testing og tilpasning kan simuleres i den digitale tvillingen heller enn fysisk. Det åpner også opp for fjernstyring og automatisering på et helt nytt nivå og derved også økt sikkerhet, effektivitet og lønnsomhet.

[17] OECD (2019) *Employment Outlook 2019.* Hentet 30 juli fra https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9ee00155-en/index.html?itemId=/content/publication/9ee00155-en

lykkes er spesielt gode der sterke norske teknologibedrifter er kombinert med høy bransjekompetanse. Dette finner vi innenfor maritime og marine næringer («havrommet») inklusiv olje- og gassnæringen og offshore energi.

Norge var også tidlig ute med å åpne opp kraftsektoren for konkurranse og med dette økt fokus på innovasjon. Det har de siste årene blitt utviklet mange nye løsninger for mer effektiv overvåking av strømnettet. Det vil vokse frem mange nye forretningsområder innen smarte energisystemer der digitalisering er en viktig komponent.

Nasjonal samfunnssikkerhet og beredskap og forsvar er et annet mulighetsområde. Med større grad av digitalisering stiger også sårbarheten for cyberkriminalitet. Norge er politisk stabilt og et sikkert land. Det vektlegges når internasjonale aktører vurderer å legge ulike aktiviteter, for eksempel knyttet til datasentre, til Norge. Vi har også forsvarsteknologiaktører som er verdensledende innen områder hvor styrings- og overvåkningsteknologi står sentralt.

Et siste område hvor det foregår en global utvikling av nye digitale «kontrollromløsninger», er helse- og omsorgssektoren. Det foregår flere relevante forsknings- og utviklingsprosjekter innenfor denne sektoren i Norge, der en blant annet ser på muligheter for å styre og overvåke ulike arbeidsprosesser i helse- og omsorgssektoren ved hjelp av digitale løsninger som er utviklet i andre sektorer. I tillegg til næringsmulighetene dette representerer, vil det være helt nødvendig for å møte behovene til en aldrende befolkning både i Norge og verden for øvrig.

Digitalisering åpner opp for nye forretningsmodeller

Digitaliseringen åpner opp for nye aktører og nye forretningsmodeller. Tradisjonelle og etablerte aktører må konkurrere med selskaper som er født digitale. Forretningsmodeller og verdikjeder har blitt utfordret i bransje etter bransje.

Det mest åpenbare eksempelet er fremveksten av digitale plattformer som gjør data og rammeverk tilgjengelig, slik at andre bedrifter kan realisere nye tjenester basert på disse. Google, Facebook og Alibaba vinner store markedsandeler på sine områder gjennom en kombinasjon av gode tjenester, nettverkseffekter, kontroll av verdikjedene, data og oppkjøp.

Plattformøkonomien har snudd opp ned på flere store næringer. Store markeder som transport og reiselivsnæringen er velkjente eksempler, men alt fra profesjonelle kunnskapstjenester til norsk landbruk og hele økosystemet av bedrifter innen olje- og gassnæringen jobber med å utvikle og ta i bruk digitale plattformløsninger. Allianser med andre bransjer øker plattformenes rekkevidde og datatilgang, for eksempel Telenor Connexion, som er et tingenes internett (IoT) for selskaper som Volvo, Scania og Verisure.

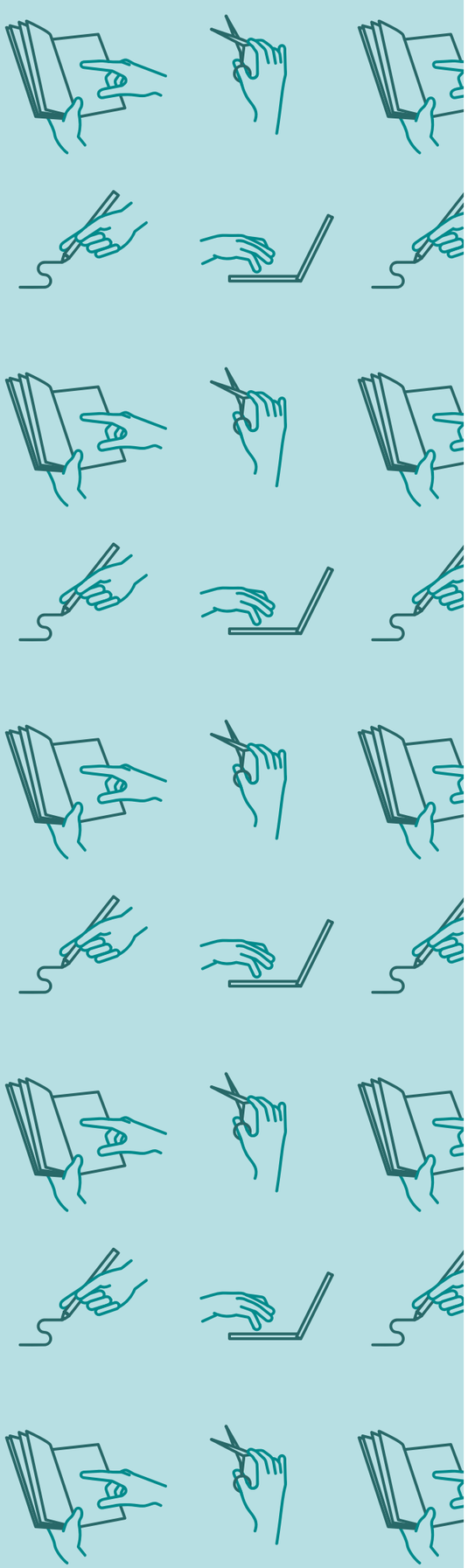
Mye av forklaringen bak suksessen og veksten til de overnevnte selskapene er at de har lykkes i markeder som er preget av store nettverksgevinster. Når digitaliseringen i tillegg fjerner geografiske markedsgrenser og gjør markedene globale, gir det opphav til «superstjernebedrifter» som Facebook og Google. Denne utviklingen gir også nye utfordringer som krever at myndighetene og regelverket må holde følge med utviklingen.

Norge har en ledende posisjon i verden for digitalisering av finansiell infrastruktur og tjenesteproduksjon. Finansiell teknologi glir mer og mer over i plattformøkonomien og vi må anta at markedet globaliseres i stadig større grad. Norske aktører har utviklet tjenester og infrastruktur som bør kunne ha et internasjonalt marked.

Blokkjeder/kryptovaluta kan dessuten bety store endringer i måten vi tenker på finansielle strømmer på. Det utfordrer både finansnæringen og myndighetssiden, men det gir også store muligheter for Norge som ligger langt fremme i digitaliseringen. I dag er dette i stor grad et uregulert område, noe som begrenser mulighetene for å utforske og eksperimentere med mulighetene.

Norske aktører må være tidlig ute og sette seg selv i førersetet for å unngå å miste sine konkurransefortrinn og markedsandeler etter hvert som digitale plattformer vokser frem i stadig flere næringer. Nøkkelen til suksess kan ligge i et tettere samarbeid. Et eksempel på dette er Vipps hvor norske banker har gått sammen for å danne et sterkt nasjonalt selskap i markedet for betalingsløsninger som kan konkurrere mot giganter som Apple og Google.

Vi har i dag flere eksempler på norske selskaper som synes å være godt posisjonert i kappløpet om å vinne frem globalt i sine respektive næringer med egenutviklede plattformer. DNV-GLs Veracity-plattform og Kongsberg Digital med Kognify, er to eksempler. Det samme er REV Oceans «The Ocean Data Platform», som bygges i samarbeid med det norske datadelingsselskapet Cognite. Cognite har på kort tid fått en god posisjon i digitaliseringen av olje- og gassektoren.

En mer tjenestebasert økonomi

Norske tjenestevirksomheter leverer tjenester av stor variasjon i både forbruker- og bedriftsmarkedet, til kunder i Norge og internasjonalt. Tjenestesektoren er vår største sysselsetter med 78 prosent av alle sysselsatte i Norge. De siste 30 årene har tjenestenæringenes samlede verdiskaping firedoblet seg, mens industriens verdiskaping til sammenlikning har doblet seg. Tjenestenæringenes eksport har også mangedoblet seg i perioden, og utgjorde 265 milliarder kroner i 2019.[18]

Den sterke veksten har vært knyttet til flere forhold: For det første er aktiviteter som tidligere ble utført internt i bedrifter blitt skilt ut som spesialiserte tjenesteleveranser, med økt produktivitet. IT, eiendomsdrift, transport, regnskap og kantine, men også kommunikasjon, juridisk rådgivning, konsulenttjenester og prosjektledelse, er eksempler på tjenester som svært mange bedrifter kjøper i stedet for å utføre selv. Her er det fortsatt stort rom for at offentlig sektor kan gjøre det samme. Det vil kunne sikre vekst i privat sektor og mer effektiv ressursbruk.

For det andre har globalisering skapt velstandsvekst og frigjort arbeidskraft som er blitt sysselsatt i tjenestenæringene. Vi importerer varer som klær og husholdningsartikler billig og tar ut økt kjøpekraft i tjenester som ikke så lett lar seg importere som helsetjenester, transport og servering.

For det tredje har teknologiutviklingen ført til at arbeidskraft har blitt frigjort og til en velstandsvekst som i økende grad brukes på tjenester, ettersom varebehovet mettes. Veksten har blant annet vært høy innen kunnskapstjenester, helsetjenester og hjelpetjenester, det vil si tjenester som avlaster bedrifter og husholdninger med tidkrevende aktiviteter, for eksempel pleie/omsorg, renhold og sikkerhet.

[18] Menon Economics (2019) *Tjenestenæringene i Norge mot 2050* (tall for tjenesteeksport er oppdatert). Hentet 30. juli fra https://www.menon.no/wp-content/uploads/2019-84-Tjenesten%C3%A6ringene-mot-2050-1.pdf

Tjenestenæringene i Norge frem mot 2050

Tjenestesektoren er stor og variert. Menon Economics har kategorisert alle tjenester i seks grupper basert på måten tjenestene skaper verdi for kundene. De tre første skaper kundeverdi gjennom formidling:

- **Digital formidling** er plattformer og alle digitale tjenester som leveres på plattformene, for eksempel telekom, media og bank.
- **Fysisk formidling** er person- og varetransport, for eksempel med fly, buss, tog eller skip, og alle logistikktjenestene rundt transporten.
- **Varehandel** er alt salg av varer i butikk og på nett.

I tillegg skaper tjenester verdi på følgende tre måter:

- **Problemløsning**, det vil si bedrifter som stiller diagnoser og finner løsninger på kunders problemer, for eksempel forskningsinstitutter, advokater, leger og konsulentselskaper
- **Hjelpetjenester**, som avlaster bedrifter og husholdninger med tidkrevende aktiviteter, for eksempel pleie/omsorg, renhold og sikkerhet
- **Opplevelser**, som tilbyr meningsfylte, sanselige og emosjonelle opplevelser, for eksempel naturbaserte aktiviteter og hotell- og restaurantbesøk.

Digitalisering er en hovedtrend som særlig vil påvirke utviklingen i tjenestesektoren, og slik være en viktig pådriver for innovasjon, effektivisering og utvikling av nye forretningsmodeller. Stadig flere tjenester blir mobile – banktjenester er for lengst flyttet fra fysiske filialer til nettbank. Kundene, enten de er bedrifter eller forbrukere, blir mer krevende og ønsker tilpassede produkter, løsninger og opplevelser til sine behov.

Demografiske og sosiale trender tilsier at vi særlig får økt etterspørsel etter helse- og omsorgstjenester. Samtidig bidrar det grønne skiftet til at det vil utvikles flere smarte og nye tjenesteløsninger for å redusere og kontrollere klimafotavtrykket både hos bedrifter og i befolkning. Grenseflatene mellom offentlig sektor og privat næringsliv – hvem som produserer og hvem som finansierer varer og tjenester – vil også påvirke mulighetsrommet for tjenestenæringene fremover.

Menon Economics anslår at tjenestenæringene i 2050 samlet vil kunne sysselsette 320 000 flere enn i dag. Den største veksten forventes innenfor Hjelpetjenester (pleie og omsorg), mens det ventes en nedgang i antall sysselsatte innen digital formidling og varehandel som følge av teknologisk utvikling og digitalisering. Verdiskapingsveksten vil likevel være størst innen digital formidling.

Kilde: Menon Economics (2019) *Tjenestenæringene i Norge mot 2050.*

En fjerde forklaring på veksten ligger i at mange industribedrifter som tidligere solgte sine varer i et marked, har redefinert sin egen virksomhet og endret forretningsmodellen til utleie og leveranser av tjenester.

Årene som kommer vil åpne for fortsatt vekst i tjenestenæringene, som følge av økt velstand, den demografiske utviklingen og økt spesialisering. Veksten i private tjenestebedrifter vil også være avhengig av hvordan arbeidsdelingen mellom offentlig og privat tjenesteproduksjon utvikler seg. Dette er et politisk spørsmål, men lar seg også påvirke av folks preferanser og teknologisk utvikling.

Det er store muligheter for økt jobb- og verdiskaping basert på tjenester frem mot 2030 og 2050. Dette gjelder innenfor tradisjonelle tjenestenæringer som for eksempel helse-, IT og finanstjenester, men også innenfor helt nye områder. Disse kan blant annet bestå i å gå fra vareleveranser til tjenesteleveranser eller utvide med nye tjenester på toppen av eksisterende verdikjeder. Mulighetene for norske tjenestebedrifter vil særlig være knyttet til fire forhold.

- vekst i arbeidsintensive tjenester
- digital transformasjon av tjenester
- flere tjenester kan leveres til hjemmet
- økt etterspørsel etter opplevelsesbaserte tjenester

Arbeidsintensive tjenester vil fortsette veksten

Store deler av tjenesteøkonomien er skjermet fra internasjonal konkurranse fordi tjenestene er stedbundne og forbrukes der de produseres. Stedbundne tjenester er i prinsippet lokale, noe som fører til at markedene blir små og konkurransen begrenset til aktører i nærmiljøet. Frisørtjenester, butikkhandel, renhold og treningssentre er eksempler på stedbundne tjenester.

«For bedriftene utgjør etterspørselsveksten også en mulighet til å tilby sin kapasitet og kompetanse på nye områder, selv om mange av disse tjenestene utøves i offentlig regi.»

Mange av de arbeidsintensive tjenestene vil som følge av demografiske endringer ha sterk vekst videre fremover. Når befolkningen blir eldre vil det bli større etterspørsel etter sykehjem, omsorg og andre pleiebaserte tjenester. For bedriftene utgjør etterspørselsveksten også en mulighet til å tilby sin kapasitet og kompetanse på nye områder, selv om mange av disse tjenestene utøves i offentlig regi. Barnehagene er et godt eksempel på hvordan både private og offentlige tjenesteleverandører kan utvikle og drifte et tilbud i fellesskap.

Samtidig er det særlig viktig at de mest arbeidsintensive tjenestene også tar i bruk ny teknologi som enten skaper økt kundeverdi eller reduserer behovet for arbeidskraft. Roboter vil for eksempel i større grad brukes både til å hjelpe eldre med praktiske oppgaver og til sosial stimulans. Andre eksempler er sensorer og overvåkningssystemer som understøtter sikkerhets- og vektertjenester.

Digital transformasjon muliggjør nye tjenestetilbud

Den digitale transformasjonen av tjenester representerer også nye muligheter i årene fremover, ikke minst i måten tjenestene blir levert på. Flere oppgaver vil utføres i samspillet mellom forbruker og maskin. Særlig vil ressurskrevende datainnhenting og analyse bli erstattet av søkealgoritmer og kunstig intelligens. Det er grunn til å tro at teknisk rådgivning, medisinske diagnoser, juridiske tjenester og andre problemløsningstjenester i økende grad blir automatisert.

Forbruket frikobles dermed fra produksjonsstedet og tjenestene blir mobile og tilgjengelige overalt. Varehandel flyttes fra butikk til nett, og nyheter, musikk og bøker blir umiddelbart tilgjengelige over hele verden fra det tidspunktet de lanseres. I årene som kommer, vil stadig flere tjenester bli mobile, noe som gjør at norske bedrifter eksponeres for global konkurranse. Samtidig åpnes globale markedsmuligheter for norske bedrifter og skaleringspotensialet for tjenestene blir enormt.

Handelsnæringen står i en stor omstilling drevet av endret forbrukeratferd og digitalisering. Digitalisering har gjort det som tidligere var en skjermet næring til konkurranseutsatt, da forbrukerne har stadig større tilgang på varer fra hele verden. Næringen er preget av sterk konkurranse, og økt bruk av teknologi i hele verdikjeden, inkludert logistikk og lager, er nødvendig for å konkurrere. Aktørene opplever også økende grad av konkurranse fra utlandet. Et annet eksempel på endring som følge av digitalisering er at produsenter i økt grad selger direkte til konsumentene. Teknologiskiftet åpner også opp nye muligheter for handelsnæringen. Lokale bedrifter har et fortrinn i å kunne designe og tilby gode kundereiser som kombinerer det digitale og fysiske.

Digitaliseringen kan også endre etterspørselen etter tjenester. Et kjent eksempel er hvordan tilgjengelige strømmetjenester har økt konsumet av film, musikk og TV on-demand. Det gir grunnlag for vridninger i markedet for tjenesteleverandører. Ny teknologi åpner også opp for nye tjenester, slik at for eksempel strømleverandører kan tilby nye smarte energistyringstjenester til sine kunder.

Teknologisk utvikling, spesialisering og forskyvninger i etterspørsel har bidratt til en forskyvning fra varekjøp til tjenestekjøp, også i bedriftsmarkedet. I stedet for å fokusere på salg av produkter, leverer flere i næringslivet mer helhetlige tjenesteleveranser. Utvikling av nye tjenester i sammenheng med produksjon representerer et mulighetsområde for norsk næringsliv.

Det er flere gode eksempler på at teknologiutviklingen åpner opp for å bygge nye tjenester med basis i produkter. Ett eksempel er Kongsberg Maritime som blant annet har gått fra å selge teknologisk utstyr til havner og skip til å levere integrerte kontrollsystemer med simuleringsverktøy og fjernstyrt overvåkning.

Et annet område er mulighetene innen smarte bygg. Her vil ny teknologi åpne for nye forretningsmodeller som gir produktleverandører mulighet til å levere tjenester i forlengelsen av eksisterende kjernevirksomhet. For eksempel kan luftkvalitet, temperatur, rengjøring, parkering, vedlikehold, lys, administrasjon, og liknende kobles sammen i et smart, trådløst nettverk. Slik skal bygget tilpasse seg brukerne, gi bedre arbeidsflyt og lavere kostnader. Samtidig vil riktig materialbruk forlenge levetiden og øke kvaliteten til bygget.

Slik tjenesteyting har også et eksportpotensial. Med Norges styrker innen domener som energi og hav, kan vi lage nye tjenester på toppen av eksisterende produkteksport. Digitaliseringen gjør fysiske grenser i mindre grad til en barriere for eksport av tjenester.

«Med Norges styrker innen domener som energi og hav, kan vi lage nye tjenester på toppen av eksisterende produkteksport. Digitaliseringen gjør fysiske grenser i mindre grad til en barriere for eksport av tjenester.»

Flere tjenester kan leveres i hjemmet

Når ny teknologi fases inn og gjør tjenestene mindre stedbundne, åpnes det også for at flere kan konsumeres i egne hjem. Kombinasjonen av en aldrende befolkning og kapasitetspress i sykehus og sykehjem vil kunne føre til at flere vil, og må, bo hjemme lenger. Dette skaper økt etterspørsel etter tilrettelagte tjenester der folk bor. Sensorer, data, kunstig intelligens og roboter gjøre det mulig å forebygge, overvåke og stille diagnoser der folk bor. Det vil fremme kvalitet og frigjøre tid til pleie og behandling av mennesker hjemme hos pasientene. Et eksempel på dette er Dignio som leverer en løsning der brukeren enkelt kan føre kontroll med egen helse ved hjelp av et nettbrett og enkle, medisinske måleinstrumenter hjemme. Tjenestene følges opp av spesialtrente sykepleiere som kommuniserer digitalt med brukerne og gir raskere oppfølging og hjelp.

Det vil også øke etterspørselen etter trygghets- og sikkerhetsløsninger, matlagings og velværetjenester til hjemmet. Det er forventet at etterspørselen etter avlastende tjenester som renhold, interiør, gartnere, personlige trenere og andre velværetjenester fortsetter å øke i årene som kommer som følge av videre velstandsvekst.

Økt etterspørsel etter opplevelsesbaserte tjenester

Opplevelsesbaserte tjenester og innhold åpner nye muligheter i næringslivet. Folk søker i økende grad opplevelser når de kjøper tjenester. Kunst og kultur er det mest åpenbare eksempelet, men det gjelder også aktivitetsbaserte tjenester, både fysiske og digitale. For mat- og drikkeopplevelser og reiseliv gjelder dette i sin alminnelighet. Her ligger det muligheter i å bygge videre på lokale fortrinn og lokale initiativ som kan være attraktive også for et internasjonalt marked.

Den aller viktigste siden av opplevelsestrenden er likevel at mange tjenestebransjer vil bygge opplevelser inn i produktene. Fremover vil opplevelser bli viktigere som en del av både tjenestesalg, varehandel og reiseliv, og som en måte for bedrifter innen forbrukermarkedet å skille seg ut. Et element av dette er at tjenester og distribusjon i større grad blir en del av varehandelen.

Handelsbedrifter vil trekke kunder til de fysiske butikkene, for eksempel ved å kombinere kjernefunksjon med tilgrensende tjenester. Et eksempel på dette er Clas Ohlson, som tilpasser sine fysiske butikker for å kunne tilby reparasjoner, service og oppgraderinger i butikken.

En mer internasjonal økonomi

Det grønne skiftet, digitalisering og tjenestesektorens utvikling vil legge grunnlaget for å styrke både etablerte og mange nye lønnsomme verdikjeder i norsk næringsliv. Noen av disse vil også ha gode muligheter for å lykkes i et internasjonalt marked under gitte betingelser.

Norge vil fortsatt høste store gevinster av internasjonal handel

Eksport fra norske bedrifter legger grunnlaget for flere enn 600 000 arbeidsplasser i Norge.[19] 30 prosent av sysselsettingen knyttet til eksport er i små og mellomstore bedrifter.[20]

Eksport er viktig fordi den gir inntekter til å finansiere andre varer og tjenester som befolkningen etterspør. Eksportbedrifter søker vekst der markedene er, og det norske markedet er ofte for lite. Suksess i eksportmarkedet er en god indikator på en bedrifts internasjonale konkurransekraft. Dessuten bidrar slike bedrifter til å bygge opp kompetanse og erfaring som spres til andre næringer og regioner. Slik øker innovasjonsevnen og produktiviteten i hele næringslivet.

Norge er et lite land med en åpen økonomi, som er avhengig av økonomisk samkvem, arbeidsdeling og handel med omverden. Flere norske bedrifter og bransjer gjør seg gjeldende utenfor landegrensene, der de eksporterer varer og tjenester som etterspørres i et internasjonalt marked. Norske bedrifter dekker for eksempel cirka en firedel av EUs gassforbruk og er Europas største produsent av primæraluminium.[21] Vi er verdens største lakseprodusent og står for over 50 prosent av global produksjon av atlantisk laks.[22] I tillegg har vi sterke posisjoner innen blant annet offshore leverandørindustri og maritime næringer, og innenfor enkelte områder i design- og ferdigvareindustrien.

[19] NHO (2019) Handel legger grunnlag for tusenvis av arbeidsplasser landet over. Hentet 15. juni fra https://www.nho.no/arskonferansen-2019/artikkelarkiv/handel-legger-grunnlag-for-tusenvis-av-arbeidsplasser-landet-over/

[20] SSB (2017) Flere enn eksportørene avhengige av eksportmarkedene. Hentet 15. juni fra https://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/flere-enn-eksportorene-avhengige-av-eksportmarkedene

Før krisen var det allerede tegn til at globaliseringen gikk saktere enn før, med en netto økning i antall handelshindrende tiltak og mindre internasjonalt samarbeid. To tredeler av verdenshandelen foregår nå innen globale verdikjeder, der varer og tjenester sendes på kryss og tvers av landegrenser, og just-in-time-produksjon, som gjør at bedriftene klarer seg med små lagerbeholdninger. Koronakrisen har vist at det internasjonale handelssystemet er komplekst og sårbart for enkelthendelser. De økonomiske konsekvensene av forstyrrelser i verdikjedene og stans i handelssystemet er store og sprer seg raskt.

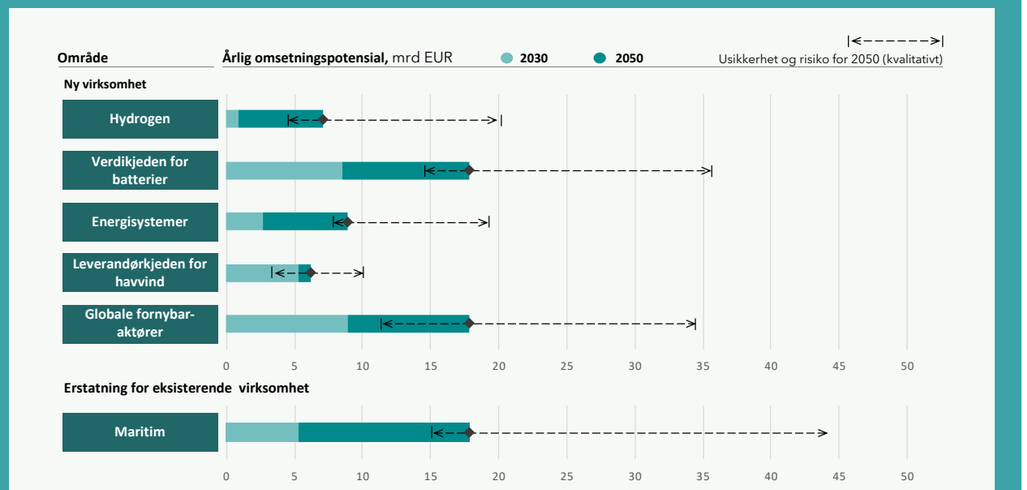
Koronakrisen kan føre til et større skifte i hvordan globale verdikjeder utvikler seg fremover. Dette kan skje i form av at de blir mer differensierte, får færre ledd, eller blir trukket nærmere hjemmemarkedet.

Det er usikkert hvor stort omfang en slik «tilbaketrekning» av globale verdikjeder vil kunne få. Norges vei videre vil uansett være særlig avhengig av hvordan det går med Europa, som er og fortsatt vil være Norges viktigste marked. Så langt er det ingenting som tyder på at EU-samarbeidet svekkes, snarere tvert imot. En viktig vei ut av krisen i EU vil

Grønne elektriske verdikjeder

Norge har blitt et «laboratorium» for elektrifisering av nye områder, særlig i transportsektoren. Vi har likevel i alt for liten grad fulgt opp «laboratoriet» ved å utvikle nye forretningsmuligheter og verdikjeder, ny teknologi eller ny eksportbasert leverandørindustri.

For å løfte frem mulighetene innen elektrifisering og bidra til at det utvikles leverandørkjeder som også har grunnlag for eksport, har NHO etablert initiativet «Grønne elektriske verdikjeder». Initiativet har jobbet parallelt med veikartet og kobler sammen nøkkelaktører innen næringsliv, forskning, og relevante offentlige virksomheter. Prosjektet har gått gjennom 150 forretningsmodeller innenfor 25 ulike verdikjeder. Konklusjonen er at særlig seks følgende verdikjeder er attraktive eksportrettede verdikjeder for Norge: havvind, batterier, hydrogen, maritim transport, energisystemer og globale fornybaraktører. Analysene viser at det er klare synergier mellom verdikjedene, at det er et betydelig potensial for norske aktører og at det haster med å posisjonere seg. Det foreligger en egen selvstendig rapport fra arbeidet.

Kilde: McKinsey analyse, estimater gjort av PMO og arbeidsgruppene. Illustrativ utvikling av omsetting sett i lys av usikkerhet diskutert i analyse og målbilde for hvert område.

[21] Norsk Petroleum (2020) Eksport av olje og gass. Hentet 15. juni fra https://www.norskpetroleum.no/produksjon-og-eksport/eksport-av-olje-og-gass/ og Norsk Industri (2020) Om Aluminiumsbransjen. Hentet 19. juni fra https://www.norskindustri.no/bransjer/aluminium/om-aluminiumsbransjen/

[22] SINTEF (2019) *Biobaserte verdikjeder*. Hentet 30. juli fra https://www.nho.no/contentassets/27e903f6b404474d96c5a66bf11bafb1/biobaserte-verdikjeder.-versjon-04.11.2019.-endelig-002.pdf

[23] FN (2019) *World Population Prospects*. Hentet 30. juli fra https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf

være EUs vekststrategi som innebærer satsing på kunnskap, forskning, innovasjon og klima (jf. «European Green Deal»). Veivalgene EU nå tar de neste årene vil ha stor betydning for hvilke rammevilkår og markedsmuligheter det eksportrettede næringslivet vårt har i fremtiden.

Det er også grunnlag for å styrke det nordiske samarbeidet. De nordiske landene med sine åpne og eksportorienterte økonomier, som samlet er verdens 10 største, er i en særstilling foran det grønne skiftet. Vi er gode naboer med store naturresurser og et felles utslippsfritt kraftsystem. Vi ligger foran i utviklingen av lav- og utslippsfri teknologi som kan hjelpe EU og verden med klimaløsninger. Samtidig kan vi også i større grad utvikle samarbeid på andre områder der vi er relativt likestilt, som for eksempel innen teknologi og digitalisering. Frem til 2050 estimerer FN at verdens befolkning vil øke fra dagens 7,8 milliarder til nærmere 10 milliarder.[23] Etterspørselen etter energi og andre basisgoder, som mat, vann og materialer vil øke. Dersom verden skal innfri klima- og bærekraftsmål må denne utfordringen løses gjennom internasjonal handel og samarbeid. Et velfungerende og ansvarlig næringsliv er nøkkelen til å skape arbeidsplasser og økonomisk vekst, og dermed bidra til å nå målene. Det vil også bidra til å løfte flere ut av fattigdom.

Et mer sammensatt risikobilde

Norske selskaper med virksomhet i utlandet og som har globale verdikjeder, kan møte forhold og risikoer som krever innsats for å unngå skade på mennesker, miljø og samfunn. Norske selskaper ligger langt fremme når det gjelder å vise aktsomhet og opptre ansvarlig. Flere og flere bedrifter legger OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv og FNs veiledende prinsipper for menneskerettigheter knyttet til næringsvirksomhet til grunn, i tillegg til andre standarder om miljø, sosiale forhold og god styring (ESG-standarder).

I et mer sammenvevd, komplekst og moderne samfunn blir det avgjørende å forstå usikkerhet og risiko om en skal lykkes med verdiskaping. Med digitalisering, globalisering og klimaendringer trer også et nytt og mer sammensatt risikobilde frem. World Economic Forum har gjennom 15 år utarbeidet Global Risk Report som grunnlag for vurdering av risikobildet på kort og lang sikt. Her deles ulike risikoer inn i økonomiske, geopolitiske, miljømessige, sosiale og teknologiske faktorer. Der ulike økonomiske aspekter var fremtredende tidligere, er klimautfordringene for første gang dominerende i 2020.

Fremover er det ventet at investorer og eiere i større grad vil etterspørre bedriftenes lønnsomhetsstrategier opp mot et togradersscenario. EU arbeider for eksempel med et rammeverk for «Financial Taxonomy». Det betyr at bedriftene i større grad må ta hensyn til hvordan klimaspørsmål og overgangen til lavutslippssamfunnet påvirker markedets betalingsvilje for selskapets produkter og løsninger.

Samtidig viser koronapandemien at konsekvensene av uforutsette hendelser kan være enorme når de først inntreffer, og at det er krevende å beskytte seg i en sammenvevd verdensøkonomi.

Mange norske bedrifter har investeringer eller datterselskaper i fremvoksende økonomier. Afrikanske land ønsker for eksempel utenlandske investeringer og arbeidsplasser velkommen. I et langsiktig perspektiv representerer disse landene stort potensial for vekst. Men samtidig opplever bedriftene usikre rammevilkår, svake rettssystemer og korrupsjon, noe som gjør det vanskeligere å foreta investeringer. Med økt polarisering og geopolitiske spenninger blir det internasjonale bildet enda mer usikkert for bedriftene. De må forholde seg til mulige sanksjoner, handelskriger og politiske ønsker om å utestenge leverandører eller splitte opp verdikjeder.

Når mer av verdiskapingen og innovasjonene til bedriftene er knyttet til digitale løsninger og ny teknologi, øker også risikoen og sårbarheten for angrep som hacking, forretningstyveri og datasvindel. Etter som flere funksjoner og enheter kobles til nettet (f.eks. trådløse høyttalere, konferanseutstyr, sensorer, printere og andre IoT-enheter), er alle mer utsatt for cyberkriminalitet. Innovasjonshastigheten hos hackerne gjør at behovet for høyere kompetanse innenfor cybersikkerhet øker. Tilsvarende vil behovet for ulike former for sikkerhetstjenester knyttet til slik kriminalitet vokse frem.

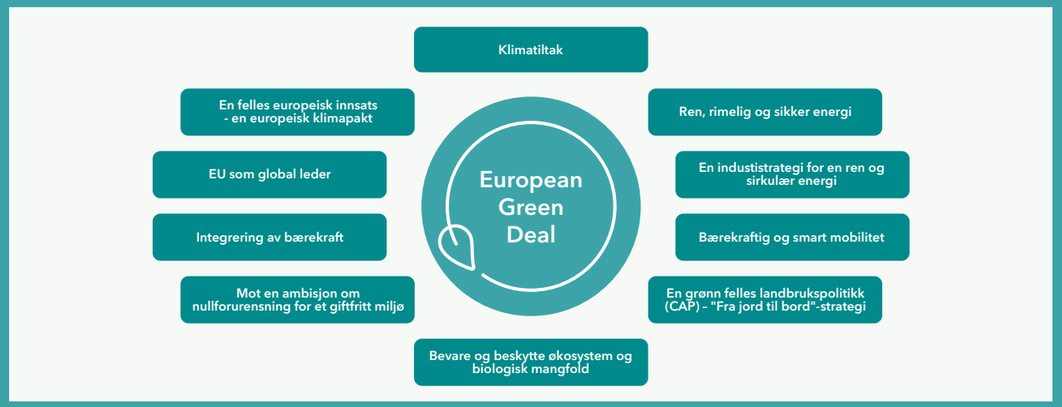
Norske bedrifter må med andre ord trappe opp sitt internasjonale engasjement samtidig som verden blir mer usikker. Dette fordrer nytenkning både hos bedriftene og hos myndighetene.

Stort potensial for flere eksportnæringer

Norge er blant de landene i OECD som raskest taper andeler i internasjonale eksportmarkeder.[24] Sjømatnæringen og design- og ferdigvareindustrien er de eneste områdene som har hatt eksportvekst de siste årene. Det er derfor en sentral utfordring å øke eksportrettet verdiskaping fra eksisterende industri og skape helt nye norske eksportrettede næringer.

[24] OECD (2020) Export Performance

A European Green Deal – nye forutsetninger i vårt viktigste marked

EUs flaggskipprosjekt «The European Green Deal» består av 50 konkrete initiativ som skal bane vei for at Europa blir verdens første klimanøytrale region innen 2050. EUs målsetting er at europeisk industri og næringsliv skal bli globalt ledende innen klimavennlig industri og klimateknologi.

Green Deal presenteres av kommisjonen som en vekststrategi for Europa. Målet er å forene klimaambisjoner med vekst og verdiskaping i Europa. Dette skal gjøres mulig ved å mobilisere og hente ut potensialet fra alle næringer og alle samfunnsområder som kan bidra til å dekarbonisere EUs økonomi innen 2050.

Samlet sett kan de 50 initiativene som i sum utgjør European Green Deal plasseres inn under fem sentrale satsinger:

1. **Et klimanøytralt Europa**
   Det er lagt frem et forslag til EUs første klimalov. Det er ventet at en rekke direktiver knyttet til fornybar energi, energieffektivisering og kvotehandelsystemet vil bli revidert for å reflektere de nye målsettingene. På energisiden ønsker EU å knytte kraft-, gass- og varmemarkedet sammen i ett samlet system gjennom «Energy System Integration» – strategi og lovgivning. Likeledes legges det opp til nye initiativer for å få fart på utviklingen av europeisk havvind.
2. **Sirkulær økonomi**
   Omstillingen fra en lineær til en sirkulær økonomi er et prestisjeprosjekt for EU. Det kan gjøre Europa mindre avhengig av importerte råvarer og samtidig hente store utslippsbesparelser. Elektronikk, tekstiler, batterier, bygningsmaterialer, plast og IT-utstyr vil bli prioritert når EU fremover vil innføre strenge krav knyttet til reparerbarhet, resirkularbarhet og sirkularitet for å kunne omsette produktgruppene på det europeiske markedet.
3. **Energieffektivisering av bygg**
   Initiativet «Renovation Wave» er tenkt å minst doble eller tredoble renoveringstakten for Europas bygningsmasse fra dagens 1% årlig. Mens tiltaket vil være et tungt bidrag til å redusere utslipp fra bygninger, vil det også bidra til en betydelig aktivitetsøkning for byggenæringen og leverandører av tilknyttede produkter, tjenester og utstyr.
4. **Energiomstilling og klimateknologi**
   Økt utbygging og utvikling av ny fornybar energi og klimateknologi står høyt på kommisjonens agenda. I transportsektoren legges det til rette for elektrifisering og bruk av utslippsfrie gasser, som hydrogen, i de delene som er vanskelige å elektrifisere. Havvind er et særlig prioritert satsingsområde, som kan bidra med store mengder fornybar energi og samtidig unngå vanskelige arealkonflikter, som i noen tilfeller følger landbasert utbygging.
5. **Biobaserte verdikjeder til lands og til havs**
   Kommisjonen ser for seg å hente ut store utslippsbesparelser og skape grunnlag for ny økonomisk vekst gjennom å mobilisere eksisterende og oppskalere nye biobaserte verdikjeder. I Farm-To-Fork-strategien legges det opp til en satsing på å øke bærekraften i den europeiske matproduksjonen. Foruten satsinger på landbruket ligger det et uttalt ønske om å øke tilgangen til bærekraftige og karboneffektive proteiner fra fiskeri og havbruk, samt å legge til rette for en større satsing på mulighetene innen bioøkonomien.

Petroleumsnæringen og prosessindustrien er de største eksportnæringene i dag, og vil i de neste tiårene også gi betydelige eksportinntekter. Det er stor usikkerhet om utviklingen i oljepris og petroleumsinvesteringer de neste årene. Likevel tilsier både levetiden på eksisterende felt og forventede investeringer i nye felt at olje og gass fortsatt vil ha et høyt aktivitetsnivå fremover. Teknologien og kompetansen fra disse næringene vil være avgjørende for å skape vekst i nye forretningsområder som allerede er under utvikling, for eksempel CCS, havvind, offshore havbruk, hydrogen og ammoniakk.

På mange måter kan en si at de mest lovende nye eksportverdikjedene har sitt utspring i områder hvor Norge allerede har en sterk posisjon. Der finnes lokomotivbedrifter, konkurransedyktige leverandørnettverk, forskningsmiljøer, kompetente investorer, samhandlingsarenaer og oppstartsmiljøer. Forutsetningene for å lykkes internasjonalt er bedre når en er en del av et økosystem av bedrifter, kunnskapsaktører og investorer som gjennom samspill har utviklet konkurranseevnen.

Eksport og foredling av ressurser som olje, gass, fisk, mineraler og fornybar energi vil sikre hjemlige arbeidsplasser og hjemlig verdiskaping. I tillegg kan norsk eksport bidra til å åpne flere markeder utenlands for andre næringer, så som leverandørindustri, bionæringene, design- og ferdigvareindustrien, bygg og anlegg og annen tjenesteyting.

I arbeidet med veikartet har vi identifisert noen konkrete eksempler på verdikjeder som har betydelig eksportpotensial. Disse har vi identifisert gjennom å vurdere forventet markedsvekst og fremtidige norske konkurransefortrinn. Det er kombinasjonen av disse to faktorene som avgjør verdikjedenes eksportpotensial på lang sikt. På noen områder handler det om å videreutvikle eksisterende verdikjeder og allerede etablerte forretningsområder. Andre er mer umodne, og vil kunne vokse frem utover 2020-tallet. Flere er sammensatte verdikjeder som innebærer industriell produksjon og omfattende teknologi- og tjenesteleveranser.

I tillegg kan norske bedrifter erobre internasjonale markeder gjennom eksport eller gjennom direkteinvesteringer – i form av datterselskaper eller andre enheter – til utenlandsmarkeder. Selv om direkteinvesteringer ikke gir direkte eksportinntekter, er de viktige av tre grunner:

1. indirekte eksport i form av at virksomhetene (datterselskap eller prosjektorganisasjoner) i andre land kjøper varer og tjenester fra norske leverandører
2. kapitalinntekter fra virksomhetene i utenlandsmarkeder til morselskapene i Norge
3. hovedkontoraktivitet i Norge som kjøper høyproduktive kunnskapstjenester fra banker, finansielle rådgivere, advokatselskaper og teknologileverandører i Norge

Eksempler på norske aktører i denne kategorien er Statkraft, Telenor, Scatec Solar, Equinor, Hydro og Yara. Flere av disse jobber med forretningskonsepter innen fornybar energi og har sterke posisjoner internasjonalt, eller har ambisjon om å utvikle slike posisjoner, innenfor sine forretningsområder. Når sol, vind og andre fornybare løsninger vokser kraftig internasjonalt, kan kombinasjonen av sterk (kraft)markedskompetanse og fornybarutviklerrollen være et fortrinn for å videreutvikle den internasjonale virksomheten. Videre vekst i slike globale fornybaraktører kan bidra til å kutte globale klimagassutslipp og samtidig generere verdiskapende aktiviteter i Norge.

Bakgrunn for verdikjeder med eksportpotensial

Vi har valgt å fokusere på verdikjeder i stedet for hele næringer når det gjelder områder for eksportrettede aktiviteter. For det første er det betydelig variasjon innad i en næring både med henhold til eksportintensitet, markedsvekst og norske konkurransefortrinn. Det innebærer at eksportpotensialet varierer innad i hver næring. For det andre går verdikjeder ofte på tvers av etablerte næringer. For eksempel kan fiskefôr fra skogsindustrien erstatte marint fiskefôr og soya. En slik kombinasjon av verdikjeder for landbruks- og marine næringer skaper nye næringsmuligheter samtidig og kan løse flere bærekraftutfordringer. Et annet eksempel er samarbeidet mellom IT-selskaper og farmasiselskaper om genetikk, stordata og kunstig intelligens for å utvikle teknologi og instrumenter for presis diagnostisering og behandling av ulike kreftformer. Med verdikjeder mener vi bedrifter som er koblet sammen gjennom vare- og tjenesteleveranser, med andre ord som kunder og leverandører, eller at de leverer komplementære produkter i det samme markedet.

Fire mulighetsområder for vekst og nye jobber i fremtidens næringsliv

Eksempler på verdikjeder med betydelig eksportpotensial

Sjømat/Havbruk:
Norge har komplette verdikjeder innen både havbruk og villfanget fisk, er verdensledende på FoU og nye konsepter/løsninger, og har potensial for høy eksportvekst innenfor både eksisterende produkter og nye, lavtrofiske arter som alger, tang og tare, samt fôrråvarer og andre biprodukter. Norge har en sterk leverandørnæring som også kan øke sin eksportandel. Verdikjeden har et særlig potensial for fôrråvarer på grunn av det store hjemmemarkedet og strekker seg til landbasert bionæring.

Havvind:
Markedet for havvind, både bunnfast og flytende, vil vokse kraftig frem mot 2050. Norge kan ta posisjoner i utbygging av parker, utstyrsproduksjon og systemintegrasjon, samt maritime operasjoner i hele verdikjeden.

Karbonfangst og lagring:
Norge har lang erfaring og gode forutsetninger for å gå foran og utvikle løsninger for CO_2 -fangst og lagring i Europa. CCS er nødvendig for å innfri klimamålene i Paris-avtalen, og Norge er posisjonert til å ta markedsandeler i hele verdikjeden fra fangstteknologi til transport- og lagringsløsninger. I den sirkulære økonomien vil vi benytte CO_2 som råstoff til produksjon av mat, materialer og energi.

Batterier:
Norge kan både satse på storskala batteriproduksjon og ta nisjeposisjoner i et verdensmarked i kraftig vekst, særlig knyttet til komponentproduksjon, celleproduksjon, resirkulering og maritime bruksområder.

Maritim:
Norge har med sin komplette maritime klynge bestående av verdensledende selskaper innen rederi, verft, utstyr og tjenester allerede en sterk internasjonal posisjon. Klyngen tar en lederrolle iblant annet utviklingen av havvind, bærekraftig havbruk og grønn skipsfart, herunder lav- og nullutslippsteknologier.

Hydrogen:
Jo nærmere vi kommer lavutslippssamfunnet, desto mer hydrogen vil vi trenge. Hydrogen kan erstatte fossile energibærere, og er utslippsfri ved forbrenning. Norge har svært gode forutsetninger for storskala produksjon av hydrogen, enten fra fornybar energi gjennom elektrolyse av vann, eller fra naturgass med CO_2 -fangst og lagring. Videre kan hydrogen og CO_2 ved gass-fermentering omdannes til fôrråvarer, flydrivstoff eller nedbrytbar plast. Det finnes også industrielle muligheter knyttet til produksjon av utstyr og hydrogeninfrastruktur.

Energisystemer:
Energisystemene går over til mer uregulerbar fornybar energi. Løsningene må ikke bare møte behovet for generell kapasitetsøkning, men også et økende fleksibilitetsbehov. Norge er godt posisjonert innen nettoptimalisering, utvikling av løsninger for markedsplasser og som markedstilrettelegger. Innen smart lading langs vei har Norge vært tidlig ute med løsninger som er skalerbare for et internasjonalt marked.

Overvåkings- og kontrollsystemer:
Industrielle overvåkings- og kontrollsystemer, særlig knyttet til autonome systemer og anvendelse av digital tvilling-teknologi, representerer en svært interessant mulighet for norsk næringsliv. Norge kan, litt enkelt sagt, ta posisjonen som «verdens kontrollrom» og styrke vår posisjon innenfor spesialiserte verdikjeder.

Helse:
Norge er en liten aktør i et gigantisk og diversifisert marked, men vi har sterke nisjeposisjoner innen diagnostikk, og potensial til å ta vesentlige andeler av kreftbehandlingsmarkedet – verdens største legemiddelmarked.

Opplevelsesbasert reiseliv:
Norge har et sterkt internasjonalt renommé og er godt posisjonert for å vokse i et internasjonalt marked for natur- og aktivitetsbaserte opplevelser. Dette gir muligheter for Norge som reiselivsdestinasjon.

5

Ti trekk for en bærekraftig fremtid

Mulighetene for ny jobb- og verdiskaping i fremtidens næringsliv er store. Samtidig har korona-pandemien ført til et sjokk uten sidestykke for næringslivet. Konsekvensene er fortsatt usikre for svært mange bedrifter og næringer. En historisk dramatisk situasjon for norsk arbeids- og næringsliv har flyttet fremtiden nærmere og gjort kortsiktige prioriteringer viktigere.

Mulighetene ligger foran oss, men innfris kun dersom vi også sikrer et privat og mangfoldig eierskap i næringslivet som gir grunnlag for høy jobb- og verdiskaping. Vi må derfor sikre at sunne bedrifter ikke går overende som følge av krisen og at ikke sentrale kompetanseklynger blir borte. Vi må fremskynde offentlig etterspørsel som er utredet og klargjort, og stimulere til ny etterspørsel i privat sektor med målrettede satsinger. Vi må investere i humankapitalen og bygge kompetanse for fremtiden. Politikken må bygge på en markedsorientert, åpen og internasjonal økonomi, og sørge for at norske interesser ivaretas i EUs vekst strategi «European Green Deal» og andre satsingsområder, slik at vi er i posisjon når rammene for fremtidige markeder utvikles.

I en ekstraordinær situasjon som denne er det helt nødvendig at de offentlige utgiftene øker midlertidig for å motvirke konsekvensene av krisen. Koronakrisen øker presset på allerede hardt pressede offentlige finanser. Skal potensialet innfris, tåler ikke bedriftene at et enda høyere utgiftsnivå får feste seg. Vi bør innrette bruken av oljepenger på å styrke omstillingsevnen vår, blant annet gjennom å prioritere forskning, utdanning, infrastruktur og vekstfremmende skatteomlegginger. Målet må være at privat sektor utgjør en enda større del av norsk økonomi. Et lønnsomt privat næringsliv er en forutsetning for å finansiere velferdssamfunnet.

Veikartet for fremtidens næringsliv lanserer 10 trekk for Norge med dette som utgangspunkt. Politikken må sikre at vi bygger broen fra dagens krevende situasjon og til fremtiden. Om trekkene realiseres vil næringslivet bidra til at Norge også i fremtiden er et godt samfunn å leve i, der det finnes en jobb å gå til og utvikle seg i, og der vi tar vare på planeten vi bor på.

De ti trekkene (i uprioritert rekkefølge) er som følger:

1. Iverksette klimatiltak som virker raskt og øker konkurransekraften
2. Realisere det digitale Norge
3. Øke internasjonal markedsadgang, styrke EØS og bygge flere sterke eksportnæringer
4. Styrke det private eierskapet
5. Akselerere innovasjons- og omstillingstakten
6. Tette kompetansegapet
7. Sikre bærekraftige statsfinanser
8. Effektivisere offentlig sektor og bruke innkjøp til å utvikle marked og styrke bedriftene
9. Styrke arbeidslinja og sikre konkurransedyktige lønns- og arbeidsvilkår
10. Bygge fremtidsrettet infrastruktur som stimulerer til næringsutvikling i hele landet

1. Iverksette klimatiltak som virker raskt og øker konkurransekraften

Norske bedrifter skal være verdensledende i å utvikle og ta i bruk klimaløsninger. Det er en forutsetning for å innfri Norges klimaforpliktelse. Norge skal minst halvere utslippene av klimagasser innen 2030, og være et lavutslippssamfunn i 2050. Forpliktelsen skal gjennomføres i samarbeid med EU. En slik kraftig omstilling vil prege næringslivet, men vi er samtidig helt avhengige av bedriftenes bidrag og innsats for å lykkes.

Klimadugnaden vil gi muligheter for økt jobb- og verdiskaping, og disse må vi gripe. Alle bransjer har utarbeidet egne veikart som viser hvordan grønn konkurransekraft kan utvikles i omstillingen. Elektrifisering er det viktigste tiltaket for å redusere klimagassutslipp, og her har Norge store fortrinn.

Ambisjonene må følges opp med kraftfulle tiltak og virkemidler. Dette er den eneste måten å innfri klimamålene for 2030. Tiltakene må bygge opp under det næringslivet vi har, og gi insentiver til omstilling, ikke avvikling. Det er behov for en strategisk satsing på sektorer hvor Norge har fortrinn og har løsninger på klimaproblemet.

Tidlig bruk av ny teknologi gir raskere utslippsreduksjoner, men innebærer også kommersiell risiko i umodne markeder. Store ambisjoner med kort tidshorisont krever tett samarbeid med næringslivet, gode insentiver og tilgang på kapital og kompetanse. Norge bør prioritere tiltak som har betydning i global sammenheng, som gir økt jobb- og verdiskaping og konkurransekraft, og som er styrings- og kostnadseffektive. «Forurenser-betaler»-prinsippet og avgifter som priser CO_2-utslipp gir riktige insentiver, men utformingen må bygge på forutsigbarhet og ta hensyn til risikoen for karbon- og investeringslekkasje.

For å realisere lavutslippssamfunnet må vi også skape sirkulære verdikjeder og styrke bioøkonomien. Høsting og videreforedling av biologiske fornybare ressurser fra jord, skog og hav vil måtte øke betydelig. Tilsvarende må ressursene i langt større grad gjenbrukes til ny økonomisk aktivitet og sikre bærekraftig materialbruk og energieffektive løsninger. Norge er rikt på ressurser og har løsninger som verden vil etterspørre for å nå sine klimamål. Samtidig må politikken stimulere til teknologiutvikling og oppskalering.

Tilgang til ressursene blir avgjørende for å realisere ambisjonene. For olje- og gassindustrien handler det om forutsigbare og langsiktige rammebetingelser for leting, utvikling og produksjon på norsk sokkel, innenfor rammene av de klimaambisjonene både samfunnet og industrien har satt seg. Det samme gjelder for utvikling av biobaserte ressurser, videreutvikling av fornybarressursene, og tilrettelegging for mineralutvinning, på en slik måte at Norge ligger i front på klimaomstillingen.

Tett og aktivt samarbeid med EU blir særlig avgjørende for å videreutvikle Norge som energinasjon og gjennomføre energiomstillingen. Norge skal realisere klimaambisjonene i samarbeid med EU. Vi deltar i EUs kvotemarked, har sluttet oss til resten av EUs klimarammeverk, og skal nå også samarbeide om utslippskutt innen transport, bygg, landbruk og avfall. EU er et stort marked for Norge, ikke minst for norske energi- og teknologiløsninger.

NHOs forslag:

- Fullskala CO_2 -fangst og lagring (CCS) må realiseres så raskt som mulig med investeringsbeslutning i 2020, der både fangstprosjektene ved Norcem Brevik og Fortum Klemetsrud, -og transport- og lagringsprosjektet Northern Lights, blir realisert.
- Investeringsbeslutning for CCS må følges opp med målrettet arbeid for å rekruttere kunder til CO_2-lageret i Nordsjøen, både nye norske og europeiske fangstanlegg. Norge må også engasjere seg internasjonalt for å etablere komplementære støtteordninger for CCS over landegrensene.
- Nye industrielle satsinger på grønne elektriske verdikjeder må dyrkes frem, som havvind, batterier, grønn skipsfart, energisystemer og hydrogen (grønn og blå). Det handler om å utvikle og kommersialisere teknologi, å sette tydelige ambisjoner, å posisjonere norske bedrifter i sterkt voksende internasjonale markeder og prioritere støtte- og insentivordninger som virker utløsende på nye prosjekter.
- «Norge og europeisk grønn omstilling» bør etableres som et nytt prosjekt forankret på statsministernivå, som samordner innsatsen for påvirkning av og norsk deltakelse i European Green Deal. Arbeidet må baseres på tett dialog med næringslivet og munne ut i handlingsorienterte strategier som fremmer norske verdikjeder innen havvind og andre fornybarteknologier, CCS, batterier, hydrogen, grønn skipsfart, energisystemer og økt høsting og produksjon av sjømat samt fôringredienser.
- For å fremme eksportrettet leverandørkjede for havvind, må det høstes videre erfaringer gjennom flere prekommersielle prosjekter. Fremtidige rammebetingelser for havvind må avklares i tett dialog med industrien og andre relevante næringsaktører.
- Sette en klar ambisjon om å utvikle globale fornybaraktører som kan videreutvikle sterke posisjoner internasjonalt på tvers av fornybarteknologier.
- Etablere en miljøavtale mellom næringslivet og staten med tilhørende CO_2-fond for næringslivets transporter (etter modell av NOx-fondet) for å sikre mobilisering og nødvendige utslippsreduksjoner. Miljøavtaler med CO_2-tiltaksfond bør også vurderes på andre områder, for eksempel innen offshore og landbasert industri.
- Videreføre NOx-fondet og miljøavtalen om NOx for en ny periode. Et signal om dette bør komme raskt.
- Etablere et Grønt landtransportprogram etter modell av Grønt skipsfartsprogram, for å bidra til utslippskutt i sektoren.
- Gjennomgå rammebetingelsene for biodrivstoff med formål om å stimulere til produksjon av avansert bærekraftig biodrivstoff i Norge, og samtidig sikre at næringstransporten har tilgang til høyinnblandet bærekraftig biodrivstoff til en konkurransedyktig pris.
- Stille miljøkrav i offentlige anskaffelser for å stimulere til et grønt skifte i næringslivet.
- Utforme miljøavgifter og system for CO_2-prising som bygger på forutsigbarhet og vurderes ut fra risikoen for karbon- og investeringslekkasje. Det er viktig at restriktive tiltak er fundert i et omforent kunnskapsgrunnlag og at konsekvenser for næringslivet er utredet.
- Utvikle et langsiktig og forutsigbart forvaltningsregime med god arealtilgang, rask saksbehandling og tett dialog med næringene, som er avgjørende for utvikling av naturressursene.
- Skattesystemet for den fornybare vannkraften må endres for å legge til rette for modernisering og videreutvikling.
- Ha stabile og forutsigbare skatteregler som sikrer at det er attraktivt å investere i norske naturressurser, men samtidig må vi utforme smarte reguleringer, krav, standarder og insentiver som styrker sirkulære verdikjeder.
- Videreutvikle bionæringene og skape nye produkter, løsninger og tjenester med utgangspunkt i kvalitet, trygghet og bærekraft som tydelige konkurransefortrinn, både i hjemmemarkedet og for eksport.
- Stimulere til bygging av nye verdikjeder og løsninger for bærekraftig biodrivstoff, økt mat- og fôrproduksjon, sirkulære- og biobaserte prosesser og materialer. Det krever en helhetlig tilnærming der det satses på verdikjeder som kobler ressursene på land og til havs.
- Lage en nasjonal plan for elektrifisering og kraftbehov som dekker transport, olje- og gassinstallasjoner og andre sektorer, samt kraftkrevende industri. Planen må omfatte kraftforsyning, energieffektivisering og nett-infrastruktur, og ta hensyn til kraftutveksling med utlandet.
- Delta i videreutviklingen av et europeisk kraftmarked, herunder bygge ut samfunnsøkonomisk lønnsomme mellomlandsforbindelser som NorthConnect.
- Få på plass revidert konsesjonsprosess for vindkraftutbygging.
- Gjennomføre samfunnsnyttig energieffektivisering i industri og eksisterende bygg for å frigjøre kraft som kan brukes på andre områder.

2. Realisere det digitale Norge

Digitalisering og bruk av ny teknologi påvirker hele næringslivet og samfunnet for øvrig. Med koronakrisen har digitaliseringen skutt ytterligere fart og effektiviseringspotensialet i teknologiske løsninger blitt tydeligere. Norge er et av verdens mest digitaliserte land med en høy digital kompetanse i befolkningen.

Norge har høstet store gevinster ved å satse på nisjer i verdensmarkedet. Det er i tilknytning til disse områdene vi har et kompetansemessig og teknologisk forsprang. Og det er her vi i første omgang vil ha størst mulighet til å styrke vår konkurranseposisjon ytterligere gjennom innovasjon, ny teknologi og økt bruk av data som ressurs.

Det er i skjæringspunktene mellom det nye og det eksisterende at det store potensialet ligger. Ingeniør- og IKT-kompetanse fra eksisterende bransjer må brukes i det grønne skiftet. Og det er viktig at både etablerte virksomheter og oppstart- og gründervirksomhet stimuleres til å være med i digitaliseringen av offentlig sektor og øvrig næringsliv. Offentlig sektor må bli en motor i næringsutviklingen fremover, og offentlige anskaffelser må fremme innovasjon slik at digitale og teknologiske prosjekter blir realisert, og på denne måten stimulere til privat næringsvirksomhet.

Data er en ny driver for produktivitet, arbeidsplasser og innovasjon i den digitaliserte økonomien som er i ferd med å vokse frem. Skal utviklingen kunne fortsette, må vi bygge en solid grunnmur.

Én forutsetning er at det etableres en digital infrastruktur som er dimensjonert til å møte næringslivets behov. For å forstå hva digital infrastruktur er og viktigheten av den, kan en sammenlikne den med betydningen veier, jernbane og flyplasser har for den «fysiske» infrastrukturen i samfunnet vårt. Et annet nødvendig premiss er sikkerhet. Digitaliseringen gjør Norge og norske bedrifter mer sårbare for ondsinnede angrep. Det setter tilliten under press. Offentlig og privat sektor må samarbeide om cybersikkerhet og personvern, og det er behov for økt dybdekompetanse på dette feltet. Tilgang til nok og riktig kompetanse er en tredje forutsetning for at Norge kan posisjonere seg internasjonalt. Og en sterk kobling mellom forskning, innovasjon og kommersialisering er et fjerde eksempel på hva som må til for at den digitale økonomien skal vokse videre.

NHOs forslag:

- Vilkårene for høye investeringer i robust og sikker digital infrastruktur må opprettholdes. Utbyggingstempoet for 5G-nett må holdes oppe, og offentlig tilrettelegging må forsterke den kommersielle utbyggingen.
- Bedrifter i hele Norge må sikres tilgang til robust bredbånd, og ordningen med bredbåndstilskudd der kommersiell utbygging ikke finner sted, må videreføres.
- Det må bygges kunnskap og kompetanse på fagområder som omhandler data, digitalisering og teknologi, herunder cybersikkerhet. Dette må ivaretas i hele utdanningsløpet og på alle utdanningsnivåer, både som et tverrfaglig emne og som spisskompetanse. Det må også utvikles et bedre og mer relevant etter- og videreutdanningstilbud på feltet. Se egen omtale på s. 66 av kompetanse.
- Det må etableres flere studieplasser innen realfag og teknologi, herunder IKT, og det må være enkelt å hente inn spesialister fra utlandet.
- Spisskompetanse og tverrfaglighet må gå hånd i hånd. Spisskompetanse innen fire strategiske områder må prioriteres; kunstig intelligens, stordata, tingenes internett (IoT) og autonome systemer. Samtidig må dette ses i sammenheng med juridisk og samfunnsvitenskapelig kompetanse, kompetanse om kildekritikk, personvern, etikk, eierskap med mer.
- Forskning på digitale teknologier må styrkes, og blant annet må forskningsinnsatsen på cybersikkerhet intensiveres.
- Det bør etableres forskningssentre for næringsrettet digitalisering (FND-er) som dekker teknologiområdene kunstig intelligens, stordata, tingenes internett, og autonome systemer.
- Det må være tett kobling mellom forskning og næringsliv, slik at man sikrer anvendbarhet, skalering og kommersialisering. Internasjonalt forskningssamarbeid er avgjørende, og Norge må delta i EU-programmet Digital Europe. Se egen omtale under om forsknings- og innovasjonssystemet.
- Norge må ta aktiv del i EUs arbeid med å etablere felles europeiske dataområder (European Data Spaces) samt felles rammeverk for kunstig intelligens. Norge må for øvrig følge internasjonal lovgivning og avtaler innen data og sikkerhet.
- Offentlige data må være åpne og tilgjengelige på standardiserte formater slik at de kan brukes til næringsutvikling, effektivisering og forbedring av tjenester. Det må stimuleres til datadeling på tvers av bransjer og sektorer.
- Det juridiske rammeverket for eierskap og deling av data i offentlig og privat sektor må ikke være til hinder for innovasjonspotensialet og konkurransekraften både for bedrift og samfunn.
- Regulatoriske sandkasser må tas i bruk på flere områder slik at lovverket ikke hindrer eller forsinker digital innovasjon.
- Tillit er en grunnstein i det norske samfunnet, med et arbeids- og næringsliv som inkluderer alle. Tillit forutsetter høy grad av sikkerhet og respekt for personvern, som igjen fordrer samarbeid mellom myndigheter og bedrifter om trusselvurderinger og sikkerhetsinformasjon.
- Digital sårbarhet og cybertrusler må minimeres ved tett samhandling mellom offentlige myndigheter og næringslivet.
- Det må utvikles verktøy, kjøreregler og sjekklister som er tilpasset SMB-ene, slik at de kan foreta en «enkel helsesjekk» av den digitale sikkerheten i bedriften.
- Store offentlige, digitale prosjekter må føre til innovasjon og næringsutvikling gjennom bruk av markedet i stedet for egenutvikling. Slik kan offentlig sektor fungere som motor for næringsutvikling.
- Egne målrettede tiltak i SMB-segmentet bør vurderes for å sikre at disse bedriftene drar nytte av dataøkonomien, eksempelvis tilgang på verdifulle datasett og datainfrastruktur.

3. Øke internasjonal markeds-adgang, styrke EØS og bygge flere sterke eksportnæringer

Geopolitiske spenninger og handelskrig har de siste årene økt usikkerheten og gjort hverdagen mer uforutsigbar for bedriftene. Dette hemmer handel og investeringer. Mer proteksjonisme og mindre handel vil for Norge bety lavere vekst og mindre inntekter. En slik utvikling gjør EU viktigere enn noen gang.

Mesteparten av norsk eksport går til Europa. Norges vei ut av koronakrisen vil derfor avhenge av utviklingen i Europa. Gjennom EØS-avtalen deltar Norge i EUs indre marked, men uten fullt EU-medlemskap er Norge mer sårbar for press fra stormaktene. EU står frem som den viktigste forsvarer av demokrati og regelbasert og forpliktende internasjonalt samarbeid, herunder handelssamarbeid. Gitt den nye sikkerhetspolitiske situasjonen og et nytt geopolitisk bilde, ville Norge stått enda sterkere rustet som EU-medlem i 2030.

EØS-avtalen må forvaltes med sikte på at avtalen skal være Norges tilknytning til EU i overskuelig fremtid. Det er særlig viktig for norsk næringsliv at norske interesser ivaretas effektivt mens de politiske prosessene i EU pågår, og at vi deretter sikrer rask innføring av EØS-reglene i norsk lovgivning.

Norge har høstet store gevinster som følge av internasjonal handel. Handel har økt verdien av våre ressurser og gjort oss rikere. Åpne markeder har blant annet ført til spesialisering og sterkere internasjonal konkurranse, til fordel for bedrifter og forbrukere, som kjøpere av varer og tjenester. Velstandsøkningen er omsatt i økt etterspørsel og aktivitet også i de næringene som ikke selv handler med andre land.

Utvinning av olje og gass har vært den viktigste bidragsyteren til økningen i Norges eksportinntekter. I tillegg har Norge utviklet en lang rekke andre viktige eksportnæringer, herunder sjømatnæringen, prosessindustrien, sjøfart, finansnæringen og reiseliv.

Eksport fra norske bedrifter legger grunnlag for flere enn 600 000 arbeidsplasser i Norge.[25] En tredel av sysselsettingen knyttet til eksport er i små og mellomstore bedrifter.[26]

Nå opplever bedriftene økt uforutsigbarhet og proteksjonisme, og Verdens handelsorganisasjon (WTO) er i krise. Det er grunn til å frykte at pandemien vil forsterke denne utviklingen. Da blir det enda viktigere å verne om de avtalene vi har, og samtidig sikre nye frihandelsavtaler.

For å sikre balanse i utenriksøkonomien over tid, må den ventede nedgangen i olje- og gasseksporten etter hvert erstattes av annen eksport. Fratrukket statens innskudd i oljefondet hadde Norge i fjor et underskudd på driftsbalansen på 112 milliarder kroner. For å tette dette gapet innen 2030 må det satses sterkere på å utvikle andre eksportnæringer.

Der våre naboland satser systematisk på å hjelpe sine bedrifter ut i verden, henger Norge etter med et virkemiddelapparat som er fragmentert og lite eksportrettet. NHO etterlyser en nysatsing på eksport med tydeligere prioriteringer og kobling av norske bedrifter og markeder ute.

De største nye eksportmulighetene finnes gjerne på områder hvor Norge allerede har en sterk posisjon. Der finner en verdensledende bedrifter, konkurransedyktige leverandørnettverk, forskningsmiljøer, kompetente investorer, samhandlingsarenaer og oppstartmiljøer. Mulighetene for å lykkes internasjonalt er større når en er en del av et økosystem av bedrifter, kunnskapsaktører og investorer som gjennom samspill har utviklet konkurranseevnen.

For å lykkes må hjemmemarkedet i Europa utnyttes bedre, og man må søke å vinne markedsandeler i nye markeder. En ny norsk eksportsatsing må hjelpe bedriftene til å styrke markedsorientering, kommersialisering, skalering og eksport. Det krever særskilt innsats for å bygge nye eksportnæringer. Samtidig må det legges til rette for at eksisterende eksportnæringer, og næringer som tradisjonelt har konsentrert seg om hjemmemarkedet, også kan øke eksporten av varer og tjenester.

[25] NHO (2019) Handel legger grunnlag for tusenvis av arbeidsplasser landet over. Hentet 15. juni fra https://www.nho.no/arskonferansen-2019/artikkelarkiv/handel-legger-grunnlag-for-tusenvis-av-arbeidsplasser-landet-over/

[26] SSB (2017) Flere enn eksportørene avhengige av eksportmarkedene. Hentet 15. juni fra https://www.ssb.no/utenriksokonomi/artikler-og-publikasjoner/flere-enn-eksportorene-avhengige-av-eksportmarkedene

Ti trekk for en bærekraftig fremtid

NHOs forslag:

- EØS-avtalen må styrkes, og Norge må knytte seg tettest mulig opp til EU. Avtalens muligheter må utnyttes til å påvirke EUs politikk mer systematisk, særlig utviklingen av det indre marked.
- Norske myndigheter må søke en mer aktiv deltakelse i EUs politikkprosesser, og en mer aktiv tilstedeværelse i Brussel og i de europeiske hovedstedene, i tett dialog med næringslivet.
- Norge må bidra til at institusjonene i EØS-avtalen er utrustet for å sikre at avtalen videreutvikles, og vise lojalitet til de avgjørelsene som tas av EFTAs overvåkningsorgan og EFTA-domstolen som håndhevere av EØS-regelverket.
- Norsk deltakelse i European Green Deal må samordnes i et nytt prosjekt «Norge og europeisk grønn omstilling».
- Norsk deltakelse i internasjonalt forsknings- og innovasjonssamarbeid må styrkes, herunder Horisont Europa, Digital Europe, Erasmus+, EUs rom-programmer, COSME og Det europeiske fondet for forsvarsforskning.
- Økt nordisk samarbeid gjennom målrettede industrielle satsinger i partnerskap med offentlige og private aktører, hvor NHO tar initiativ sammen med nordiske søsterorganisasjoner.
- Norge bør etablere en task-force for å fremme en åpen verdenshandel, og vi bør ta en lederrolle i arbeidet med å styrke WTO og gjenetablere en effektiv tvisteløsningsmekanisme.
- Fremforhandle handels- og investeringsavtaler med store og voksende handelspartnere, herunder en omfattende samarbeidsavtale med Storbritannia, og en avtale med Kina for å sikre økt markedsadgang for norske bedrifter.
- Norge må inngå avtaler med land som EU har eller forhandler avtaler med, for å sikre norske bedrifter samme markedsadgang som konkurrentene i Europa.
- Etablere en ny offensiv eksportstrategi med konkrete mål og operasjonelle tiltak, og med øremerkede bevilgninger til oppfølging etter modell fra Sverige.
- Kraftig styrking av det eksportrettede virkemiddelapparatet som kan hjelpe norske bedrifter med eksportpotensial til å lykkes ute.
- Opprette et eksportsenter i tett samarbeid med næringslivet som sikrer at strategiske eksportsatsinger utvikles sammen med bedriftene og med koordinert satsing av myndighetene.
- Det er behov for målrettede programmer og ordninger rettet mot eksportorienterte bransjer som tilbyr finansiell risikoavlastning, markedsinnsikt og konkrete eksport- og profileringstiltak.
- Virkemiddelapparatet må stimulere langsiktige utenlandske investeringer i Norge som bringer kapital og kunnskap.
- Eksportfinansieringsordningen må utvides, både med tanke på bedriftsstørrelse og næringsområder.
- Gjøre handel, næringsutvikling og privat sektor til et prioritert område i utviklingspolitikken. Ordningen med strategisk partnerskap med næringslivet må styrkes.

4. Styrke det private eierskapet

Norges høye velferdsnivå skyldes effektiv utnyttelse av de ressurser vi rår over. Vårt høye lønnsnivå avspeiler effektiv organisering, høy kompetanse, høyt teknologiinnhold og relativt sett mye og effektiv realkapital bak hver arbeider i gjennomsnitt. I fjor var den anslåtte verdien av all realkapital i Norge 11 734 milliarder kroner[27], dvs. litt mer enn verdien av oljefondet.

For å vedlikeholde og utvikle realkapitalen kreves investeringer. I fjor ble det investert for 927 milliarder kroner (tilsvarende 26 prosent av BNP), hvorav en drøy tredel i fastlandsbedriftene, resten nokså jevnt fordelt på olje, bolig og offentlig.[28]

Investeringer krever kapital. Et velfungerende kapitalmarked, med tilstrekkelig og riktig priset kapital, er avgjørende for å finansiere den veksten og de omstillingene norsk økonomi står overfor. Samtidig må det være attraktivt å plassere penger i Norge og i norske bedrifter. Sistnevnte handler om gode og forutsigbare rammevilkår, herunder konkurransedyktige og stabile skatteregler.

Det norske kapitalmarkedet har relativt sett større innslag av statlig og utenlandsk eierskap, og større innslag av bankfinansiering enn i mange sammenliknbare land. Det statlige innslaget har historiske årsaker, men er politisk bekreftet siden. Norge er netto kapitaleksportør (gjennom oljefondet), men privat sektor er netto importør av kapital. I seg selv er ikke dette problematisk, snarere tyder det på at utlendinger finner Norge attraktivt å investere i.

Kapitaltilgangsutvalget[29] konkluderte med at det norske kapitalmarkedet «i hovedsak» var velfungerende, og at forventet lønnsomme prosjekter «stort sett får nok, og rett finansiering». Utvalget pekte likevel på noen utfordringer, så som begrenset tilgang på «risikobærende kompetent kapital» og krevende egenkapitaltilgang til bedrifter med behov opp mot 20 millioner kroner. I kort: Risikokapital til de mindre bedriftene.

Norsk næringsliv domineres av små og mellomstore bedrifter. For disse er børsnotering og/eller obligasjonsfinansiering for kostbart. Banklån krever sikkerhet. I en oppstarts- eller omstillingsfase der ny teknologi skal utvikles, prøves ut og kommersialiseres kreves derfor egenkapital og risikovilje.

Viljen til å putte penger i risikofylte prosjekter drives i stor grad av lysten til å skape noe, og å omsette en idé til bedrift og arbeidsplasser. Men det må også lønne seg å ta sjanser. Mange satsinger feiler. Risikoen ved å satse penger på en ennå uprøvd idé er større enn å sette penger i banken. Da må også den forventede avkastningen være større.

Investorer har økende bevissthet om bærekraftige investeringer. Dels har dette et rent finansielt utgangspunkt. Klimautfordringen medfører både fysisk risiko grunnet klimaendringer, og overgangsrisiko som følge av overgang til et lavutslippssamfunn. Begge deler vil kunne endre bedrifters driftsgrunnlag og inntekter, og dermed deres verdsetting. I tillegg til den finansielle betydningen følger investorer i økende grad opp selskaper på miljø, sosiale forhold og god styring (ESG).

Tilgang på nok risikokapital er primært et privat ansvar. Fellesskapets hovedoppgave er derfor i første rekke å sørge for at kapitalmarkedet fungerer godt og bidra til rammevilkår som gjør det attraktivt å investere i Norge. Det er derfor viktig at finansnæringen gis rammevilkår som gjør den i stand til å sikre omstillingsevnen i hele næringslivet. I tillegg bør fellesskapet trå til der det oppstår ulike former for markedssvikt. Dette kan eksempelvis være tilrettelegging for folkefinansiering, såkornkapital for særlig risikable prosjekter der veien fra idé til marked er lang, samt kompetent kapital som kan bidra til kommersialisering og skalering.

[27] SSB (2020) Nasjonalregnskap. Hentet 16. juni fra https://www.ssb.no/knr
[28] SSB (2020) Nasjonalregnskap. Hentet 16. juni fra https://www.ssb.no/knr
[29] NOU 2018: 5 (2018) Kapital i omstillingens tid. *Næringslivets tilgang til kapital.* Hentet 30. juli fra https://www.regjeringen.no/contentassets/62f6dd4e0274432da6475e53f4b14d44/no/pdfs/nou201820180005000dddpdfs.pdf

NHOs forslag:

- Formuesskatten på arbeidende kapital gir dårligere tilgang på norsk egenkapital og må avvikles. De resterende eiendelene i formuesskatten bør verdsettes likt. Økt beskatning av primærbolig og fritidseiendom vil vri mer av sparingen mot bedrifter og arbeidsplasser.
- Statlige investeringsvirkemidler som har til hensikt å mobilisere privat kapital, bør anvendes i større grad enn i dag, og kan gjøre behovet for ulike former for tilskudd mindre. Dette kan bl.a. særlig være relevant inn mot oppstartsselskaper. For eksempel er Investinor et virkemiddel som kan utnyttes mer i så måte, gjennom sine investeringsverktøy, både i presåkorn-, såkorn- og venturesegmentet.
- Det statlige eierskapet bør ikke økes, og på sikt reduseres.
- Regelverket for banker, livselskaper og pensjonskasser tjener flere formål, men må også utformes med øye for hvordan de påvirker tilgangen på risikokapital.
- Regler for folkefinansiering («crowdfunding») må gjennomgås.
- Rapportering av klimarisiko har blitt viktig for å utløse kapital. EUs regelverk på området vil påvirke norsk næringsliv. Norge må derfor arbeide for at EUs taksonomi og rapporteringskrav skiller mellom mer enn grønt/ikke grønt, hensyntar behovet for overgangsløsninger og at krav ses i sammenheng med bedriftens størrelse og virksomhet.

5. Akselerere innovasjons- og omstillingstakten

Forskning og innovasjon (FoI) er en viktig nøkkel til fremtidig konkurransekraft og bærekraftig omstilling. Næringslivet har en sentral rolle i å drive dette frem. Samtidig skal virkemiddelapparatet stimulere til FoI-aktivitet og avlaste næringslivet for risiko, slik at bedriftene kan tørre å gå inn i store og ressurskrevende prosjekter som er avgjørende for omstilling og jobb- og verdiskaping. Virkemiddelapparatet har også en særlig viktig rolle for å opprettholde FoI-aktiviteten i økonomiske nedgangstider. Norges innovasjons- og omstillingsevne må økes. NHOs ambisjon er at Norge innen 2030 klassifiseres som innovasjonsleder i European Innovation Scoreboard.[30] Det innebærer at scoren på hovedindikatoren må være 20 prosent høyere enn EU-snittet. I 2019 scoret Norge 17 prosent over snittet.

FoI-systemet må i større grad enn i dag rettes mot store samfunnsutfordringer og målrettede samfunnsoppdrag (missions). Systemet må stimulere til ønsket næringsutvikling, og ressursene må prioritere strategiske områder der vi har fortrinn og muligheter. Ulike ordninger i virkemiddelapparatet må samlet støtte opp om hele verdikjeder, og kjeden fra forskning og oppstart til kommersialisering og eksport.

Mange norske bedrifter konkurrerer i den internasjonale fronten på sitt område, og målet er at flere blir med i dette verdensmesterskapet. Norges deltakelse i internasjonalt forskningssamarbeid gir oss en unik tilgang til utstyr og fasiliteter, kompetanse og kompetente samarbeidspartnere. Dette bidrar til kompetansedeling og -spredning, og vi får tilgang til markeder og andre kapitalbaser som ellers ville vært utilgjengelige for oss.

Det er behov for både grunnforskning og anvendt forskning for å holde tritt med den internasjonale forskningsfronten. I fremtidens FoI-satsinger er likevel skillet mellom grunnforskning og anvendt forskning mindre relevant, da all forskning har grunnlag for anvendelse, også grunnforskningene. Og den nysgjerrighetsdrevne forskningen gir ofte de mest radikale gjennombruddene. Dette kan gi helt nye muligheter for anvendelse og fremtidig verdiskaping og samfunnsendring. Vi må skape et system med kort vei fra forskningsgjennombrudd til kommersialisering. Det vil kreve tett samhandling mellom forskning og næringsliv, større vilje til risiko og mer fleksibilitet i tildelinger og programmer.

[30] European Commission (2019) *European Innovation Scoreboard*. Hentet 30. juli fra https://ec.europa.eu/docsroom/documents/41941/attachments/1/translations/en/renditions/native

NHOs forslag:

- Den offentlige investeringen i FoI må trappes opp slik at den tilsvarer 1,3 prosent av BNP innen 2030.
- All forskning har grunnlag for anvendelse. Dette gjelder også grunnforskningen, og det er ofte her de radikale innovasjonene kommer. Å skille mellom grunnforskning og anvendt forskning er derfor mindre relevant, og midlene som kanaliseres via virkemiddelapparatet bør forvaltes på en måte som gjenspeiler dette.
- Samarbeid mellom akademia og næringsliv må stimuleres og belønnes i det næringsrettede virkemiddelapparatet. Samarbeid må etableres så tidlig som mulig i prosjekter.
- Det er behov for langsiktige samarbeidsarenaer for næringsliv og akademia. Klyngeprogrammet, Innovasjonsprosjekt i næringslivet (IPN) og liknende arenaer må styrkes.
- Forskningsinstitusjoner må måles på forskningssamarbeid med næringslivet.
- Norsk deltakelse i internasjonalt FoI-samarbeid er avgjørende for vår konkurranseevne. Norge bør som et minimum delta i Horisont Europa, Erasmus+, Digital Europe, EUs programmer for romvirksomhet, COSME og Det europeiske fondet for forsvarsforskning (EDF).
- Tilskuddsordninger, låne- og garantiordninger, og rådgivningstjenester må virke sammen på en hensiktsmessig og ubyråkratisk måte. Det er kritisk viktig å sikre nok risikovillig kapital i alle ledd.
- FoI-systemet må være sømløst, enkelt og brukernært for å sikre effektivitet og hindre at brukerne sløser tid og ressurser.
- Det bør etableres én inngang til virkemiddelapparatet i form av en digital portal som gir tilgang og oversikt over aktører og enkeltordninger. Søknads- og rapporteringsprosedyrer bør forenkles og samordnes der det er mulig.
- Bedriftenes tilgang til ordninger bør forenkles ved at virkemiddelaktører går sammen om å forvalte «pakker» av ordninger, slik man har gjort i Pilot-E.
- Basisbevilgningene til instituttsektoren må styrkes slik at instituttene i enda sterkere grad kan være en FoI-partner for bedriftene.
- Bevilgningen til forskningsinstituttene må økes ekstraordinært i kjølvannet av korona-krisen for å opprettholde forskningsprosjekter i samarbeid mellom næringsliv og akademia.
- Tildelingskriteriene for støtte fra virkemiddelapparatet bør vektlegge at prosjektene har en tydelig forretningsplan fra dag én. Midlene bør i større grad enn i dag utløses etter bestemte milepæler i prosjektenes fremdriftsplaner, etter modell av Pilot-E.
- Regionale midler som tildeles som en del av det næringsrettede virkemiddelapparatet må underbygge nasjonale satsinger og prioriteringer. Helheten må ivaretas på nasjonalt nivå, selv om midlene skal anvendes i en regional kontekst.

6. Tette kompetansegapet

Humankapitalen i samfunnet er summen av vår felles arbeidsinnsats, og utgjør fire femdeler av nasjonalformuen. En god forvaltning av arbeidskraften er derfor helt avgjørende for å sikre et bærekraftig arbeidsliv og en bærekraftig verdiskaping for fremtiden. I møtet med demografiske endringer, ny teknologi og overgangen til lavutslippssamfunnet må vi satse på kompetanse for å skape et arbeidsliv hvor folk og bedrifter lykkes.

Ulike fremskrivingsanalyser viser at kompetansegapet i arbeidslivet vil øke på flere områder fremover, for eksempel i bransjer som etterspør fagarbeidere.[31] I tillegg ventes det at konkurransen om den formelle kompetansen vil bli hardere. Før koronakrisen viste NHOs Kompetansebarometer at seks av ti NHO-bedrifter manglet relevant kompetanse.[32] Konsekvensen er at bedriftene har redusert aktiviteten sin og tapt kunder eller markedsandeler. Kompetansegapet må tettes og andelen NHO-bedrifter som melder om udekket kompetansebehov bør minst halveres innen 2030.

Fremtidens arbeidsliv vil kreve en målrettet satsing på livslang læring. Økt tilrettelegging for kompetanseheving i arbeidslivet vil gi oss den omstillingskraften vi trenger, så vi kan utnytte arbeidsstyrken mer effektivt og motarbeide utenforskap. Vi må også legge til rette for økt mobilitet gjennom hele yrkesløpet. Livslang læring innebærer i praksis å se helhetlig på den enkeltes utdanningsløp og yrkeskarriere. Lære er noe vi skal gjøre hele livet, enten vi studerer eller er i arbeid.

For å sikre arbeidslivets tilgang til kompetanse, må vi stille krav om et fleksibelt etter- og videreutdanningstilbud (EVU) som henger sammen med det øvrige utdanningssystemet. Arbeidslivsrelevans og kvalitet må gå som en rød tråd fra grunnskole og høyere utdanning til EVU.

Det er en kompleks utfordring å sikre at vi har den kompetansen vi trenger for fremtidig jobb- og verdiskaping. Kort sagt handler det om samspillet mellom utdanningsinstitusjonenes tilbud, unges utdannings- og karrierevalg, voksnes mulighet til å kombinere arbeid og kompetanseheving, og arbeidslivets behov for kontinuerlig tilgang til oppdatert kompetanse.

[31] Cappelen m.fl. (2018) *Framskrivinger av arbeidsstyrken og sysselsettingen etter utdanning mot 2035, Rapporter 2018/36.* Hentet 30. juli fra https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/framskrivinger-av-arbeidsstyrken-og-sysselsettingen-etter-utdanning-mot-2035
Samfunnsøkonomisk analyse (2019) *Endringer i kompetansesammensetninger i arbeidslivet mot 2040. Rapport 31-2019.* Hentet 30. juli fra https://www.nho.no/contentassets/288bfaec574845048d99327fbf48f4ec/r31-2019-endringer-arbeidslivets-kompetansesammensetning-mot-2040-002-endelig-rapport.pdf

[32] NIFU (2019) *NHOs Kompetansebarometer 2019.* Hentet 30. juli fra https://www.nho.no/siteassets/analyse/nhos-kompetansebarometer-2019_nifurapport2019.pdf

Ti trekk for en bærekraftig fremtid

NHOs forslag:

- Livslang læring må inngå i grunnoppdraget til utdanningssektoren. Fagskolene, høgskolene og universitetene må tilpasse eksisterende tilbud for EVU, og nye tilbud må etableres.
- EVU-tilbud bør være digitalt og tilbys i korte moduler på alle utdanningsnivåer. Tilbudet bør ha en tematisk bredde med særlig vekt på digitalisering og bruk av ny teknologi, innovasjon og verdiskaping, endringsledelse, bærekraft, datasikkerhet og dataanalyse.
- Utdanningsinstitusjonene må måles på EVU-aktivitet, og EVU bør vurderes innlemmet i resultat- og finansieringssystemet.
- Trepartssamarbeidet må brukes aktivt til å utvikle et relevant og fleksibelt system for livslang læring.
- Etablerte bransjeprogrammer må videreføres og suppleres med nye programmer etter behov.
- Universiteter og høgskoler må i større grad måles på samarbeid med arbeidslivet, for å sikre relevant og oppdatert emneinnhold i studieprogram og fagområder.
- Det bør etableres et tilskudd til bedriftene som har praksisstudenter, samt etablering av «praksiskontorer» som tilrettelegger for flere praksisplasser i bedriftene.
- Det må legges vekt på nyskaping og entreprenørskap og samarbeids- og endringskompetanse (21st Century Skills) i hele utdanningsløpet.
- Y-nemndene må få reell påvirkningskraft i videregående opplæring, og det bør utvikles behovskart i hvert fylke.
- Fylkeskommunene må måles på andelen som får læreplass etter at opplæringen i skole er ferdig.
- Fullføringsgraden i fag- og yrkesopplæringen må økes gjennom tidlig innsats, tilgang på læreplasser og bedre kommunikasjon om ordningene som finnes innenfor fagopplæringen.
- Utstyrssituasjonen i videregående skole må styrkes gjennom en opptrappingsplan. En ny gaveforsterkningsordning må innføres for yrkesfagene slik at gaver fra bedrifter kan bidra til et løft for investeringer i utstyr.
- Lærlingtilskuddet til bedriftene må tilsvare kostnadene for opplæring i skole. KOSTRA-tallene må ligge til grunn for tilskuddssatsene.
- Karriereveiledning bør lovfestes og finansieres utenom rammebevilgningen til fylkeskommunene for å sikre et likeverdig tilbud i hele landet. Tilbudet bør kvalitetssikres gjennom statlig styring av innholdet.

7. Sikre bærekraftige statsfinanser

Statsfinansene må være bærekraftige, slik at velferdsambisjonene kan opprettholdes over tid. Dette har både en politisk og en økonomisk side. Den politiske er å sikre at fordelingen av ytelser og byrder over generasjonene er rettferdig. Den økonomiske er å unngå store, brå og uforutsigbare skift i skattebyrden som kan skade verdiskapingen og velferdsgrunnlaget.

Norske statsfinanser er ikke bærekraftige. Våre anslag tyder på at statsbudsjettet står overfor et økende gap mellom utgifter og inntekter i årene som kommer. Aldringen vil medføre økte utgifter til pensjon, helse og omsorg. Samtidig vil lavere oljeinntekter og lavere fastlandsvekst senke veksten i budsjettinntektene. Koronakrisen har økt det fremtidige inndekningsbehovet ytterligere. Det er fem mulige svar på dette: Tappe oljefondet, øke skattene, kutte offentlige utgifter, effektivisere offentlig sektor, eller øke verdiskapingen og dermed skattegrunnlaget.

Veikartets hovedtema er hvordan verdiskapingen skal kunne økes. Effektivisering av offentlig sektor er også nødvendig, slik det er beskrevet nedenfor. Å vrake en regel om å kun bruke realavkastningen av oljefondet til fordel for å tappe av fondet er ikke bærekraftig, ettersom det vil stille senere generasjoner overfor en større netto skattebyrde. Snarere kan det argumenteres for at handlingsregelen burde utformes slik at uttaket tilsvarte en fast andel av verdiskapingen, og bidraget fra fondet til velferden var det samme over tid.

Norge har allerede et høyt skattetrykk sammenliknet med andre land. Dette henger tett sammen med vårt høye ambisjonsnivå for det offentlige velferdstilbudet. De fleste skatter og avgifter medfører et effektivitetstap. Dette tapet er større, jo høyere skattenivået er. I tillegg utfordres selve skattegrunnlaget av globalisering og digitalisering. Ytterligere skatteøkninger kan derfor føre til redusert verdiskaping. Av den grunn bør det samlede skattetrykket reduseres. Norsk skattenivå må være konkurransedyktig i internasjonal sammenheng

For et gitt skattenivå er det viktig at skattesystemet innrettes så effektivt som mulig, slik at kostnadene ved skattlegging holdes nede. Skatter og avgifter bør i utgangspunktet ilegges der de gir minst vridninger, det vil si endringer i adferd og aktivitet, med unntak for ønskede vridninger, som for eksempel veiprising.

Budsjettets utgifter må tilpasses inntektene. Effektivisering vil få mer ut av de samme ressursene. Der det ikke strekker til, må utgiftene kuttes. Den beste måten å få det til på er å styrke arbeidslinja. Flere i jobb gir høyere verdiskaping og lavere trygdeutgifter. Tiltak som har lavere samfunnsmessig nytte bør ikke prioriteres. I tillegg må det fremover grundig vurderes om fellesskapets ambisjoner for velferdsordningenes omfang og ytelsesnivåer vil kunne stå seg i møtet med et økende inndekningsbehov.

NHOs forslag:

- Statsfinansene må være bærekraftige, slik at store og brå omleggінger på budsjettets inntekts- eller utgiftsside unngås.
- Skattetrykket må senkes. Målt som andel av Fastlands-BNP skal summen av skatter og avgifter (uten petroleumsskattene) ikke overstige 40 prosent i 2030.
- Skattegrunnlagene bør være brede og reflektere økonomiske realiteter. Satsene bør være lavest mulig. Fiskale skatter og avgifter bør være mest mulig generelle, med få unntak. Skattemessig ulikebehandling av formuesaktiva må opphøre.
- Skattesystemet bør være enkelt, oversiktlig og så stabilt og forutsigbart som mulig.
- Økende globalisering og digitalisering tilsier at de aller mest mobile og påvirkelige skattegrunnlagene bør vektlegges mindre.
- Ambisjonene på budsjettets utgiftsside må tilpasses inntektene.
- Tiltak med høy samfunnsmessig nytte må prioriteres.

8. Effektivisere offentlig sektor og bruke innkjøp til å utvikle marked og styrke bedriftene

Det offentlige leverer tjenester som bedriftene trenger, og er samtidig regulator, myndighetsutøver og et kontaktpunkt i mange sammenhenger. Dette påvirker bedriftenes muligheter til å skape verdier og arbeidsplasser.

For bedrifter og leverandører utgjør det offentlige et viktig marked. Offentlig sektor er også tjenesteprodusent, og bedriftenes konkurrent både i sluttbrukermarkedet og i kampen om innsatsfaktorer, inkludert arbeidstakere. Måten offentlig sektor håndterer disse ulike rollene på, vil påvirke landets samlede produktivitet og næringslivets innovasjons- og konkurranseevne.

Norge anno 2020 har et av de største offentlige avtrykkene i økonomien av alle industriland. Offentlig etterspørsel – forbruk og investeringer – har aldri utgjort en større del av verdiskapingen enn nå. Norsk offentlig sektor har også mer egenproduksjon, og lavere kjøp fra privat sektor, enn de fleste andre industriland. Om lag hver tredje sysselsatt jobber i det offentlige, og ved utgangen av krisen vi nå er inne i kan denne andelen ha økt ytterligere.[33]

Krisen fristiller arbeidskraft i privat sektor, men ikke i det offentlige. Etter krisen er det fare for at offentlig sektor vil være enda større og enda mer dominerende. Før krisen inntraff, var statsfinansene allerede under press, som følge av aldring i befolkningen og utsikter til lavere oljeinntekter i årene fremover. Koronakrisen øker presset på offentlige finanser ytterligere.

I denne ekstraordinære situasjonen er det helt nødvendig at de offentlige utgiftene øker midlertidig for å motvirke konsekvensene av krisen. Det må ikke feste seg. Derfor vil det fremover bli nødvendig å se nøye på både hvilke oppgaver fellesskapet skal ta ansvar for, og hvordan disse oppgavene løses. Offentlig tjenesteproduksjon må effektiviseres blant annet gjennom bruk av ny teknologi. Målet må være at privat sektor utgjør en større del av norsk økonomi i årene som kommer. NHOs ambisjon er at er at privat sektors andel av timeverkene øker fra 70 til 72 prosent.

Målet er mer ambisiøst enn det kan virke: Eldrebølgen medfører at etterspørsel og produksjon vil vris mot offentlig sektor, ettersom den er hovedleverandør av disse tjenestene i dag.

Et lønnsomt privat næringsliv er en forutsetning for å finansiere velferdssamfunnet. På flere områder har det offentlige mulighet til å styrke jobb- og verdiskaping i privat sektor.

[33] NHO (2020) *Økonomisk overblikk 1/2020,* s. 27. Hentet 31. juli fra https://www.nho.no/siteassets/publikasjoner/kvartdalsrapporter/nho_okonomisk_overblikk_1_2020.pdf og OECD (2019) Government at a Glance 2019. Hentet 31. juli fra https://www.oecd-ilibrary.org/sites/8ccf5c38-en/index.html?itemId=/content/publication/8ccf5c38-en

NHOs forslag:

- Gå kritisk gjennom alle tjenester og ytelser som det offentlige tilbyr og finansierer på vegne av fellesskapet, med formål om å sikre bærekraftige statsfinanser.
- Utvikle en konkret plan for økt produktivitet i offentlig tjenesteproduksjon, med mål om å effektivisere arbeidskraftbehovet i de mest arbeidsintensive tjenestesektorene.
- Ta aktivt i bruk konkurranseutsetting og andre samarbeidsformer mellom offentlig tjenesteproduksjon og private tilbydere for å utvikle bedre og mer effektive tjenester. Oppgaver av teknisk karakter og ulike støttetjenester bør som hovedregel konkurranseutsettes. Konkurranse vil også drive innovasjon og tjenesteutvikling innenfor tjenesteområder i vekst, som helse og omsorg.
- Gjennomfør reformer som gir mer effektiv ressursbruk, for eksempel bruke Nye veier som mal for gjennomføring av reformer på andre områder som Nye Baner.
- Gjennomføre en digitaliseringsreform av offentlig sektor med tydelig gevinstrealisering.
- Fullfør kommunereformen og andre strukturreformer i det offentlige med tydelige gevinstrealisering.
- Det offentlige utgjør et stort og viktig marked på nærmere 600 milliarder kroner årlig og er samlet sett næringslivets viktigste kunde. Offentlige anskaffelser er et viktig verktøy for å skape ny aktivitet i privat sektor, samtidig som det møter samfunnets behov.
- Innovasjon av og i offentlig sektor er særlig viktig for å gjennomføre det grønne skiftet, effektivisere offentlig ressursbruk og øke kvaliteten på offentlige tjenester.
- Med krevende offentlige kunder øker også potensialet for innovasjon og næringsutvikling. Leverandørutviklingsprogrammet må styrkes for å sikre at flere krevende kunder utnytter dette handlingsrommet.
- Offentlige bestillere må utarbeide nye strategier som sørger for å styrke norsk næringsliv og sikre bedrifter med kompetanse i hele landet.
- Det offentlige må sikre god kompetanse og gjennomsiktighet på alle nivåer når det gjelder offentlige anskaffelser, og sørge for at de er forutsigbare slik at markedet kan forberede seg på kontrakter som lyses ut.
- Offentlige bestillere må vektlegge kvalitet høyere i anskaffelsesprosesser. I dag blir for ofte pris det som avgjør anbudskonkurransen.
- De mindre bedriftene må sikres tilgang til det offentlige markedet ved at det innføres kunngjøringsplikt for anskaffelser over 100.000 kroner.
- Der det ikke fører til økte kostnader eller tidsbruk samlet sett, bør offentlige bestillere dele opp større kontrakter, slik at flere bedrifter kan delta i konkurransen.
- Kommuner og fylkeskommuner må engasjere næringslivet bedre og tidligere i sine planprosesser.
- Offentlige etater må ta i bruk en felles innkjøpsmodell for seriøsitet for alle offentlige kontrakter, som utarbeides av partene og myndighetene, for å sikre at det er de seriøse bedriftene som får kontraktene.
- Det offentlige bør etablere en veiledningstjeneste «helpdesk», som skal tjene som en støttefunksjon primært for kommuner og fylkeskommuner i deres anskaffelsesprosesser
- Som hovedregel bør det offentlige bruke markedet fremfor å utvikle konkurrerende virksomhet. Der det offentlige opptrer i konkurranse med bedriftene må konkurransen være på like vilkår.
- Forenklingsarbeidet må fortsette med uforminsket styrke, der hver sektor setter opp konkrete mål for hvilke resultater en vil oppnå, slik at bedriftene bruker tiden på verdi- og jobbskaping, og reduserer tidsbruken på å oppfylle offentlige informasjonskrav. Konsekvensene av nye krav for næringslivet må være godt utredet, og saksbehandlingstiden må bli kortere.
- Det er behov for en mer samordnet, koordinert og enhetlig tilsynspraksis overfor næringslivet.

9. Styrke arbeidslinja og sikre konkurransedyktige lønns- og arbeidsvilkår

Den norske samfunns- og arbeidslivsmodellen er avhengig av høy sysselsetting for å være økonomisk bærekraftig. Allerede før koronakrisen var det for mange i arbeidsfør alder utenfor arbeidslivet. Særlig er utviklingen for de unge aldersgruppene bekymringsfull. Koronasituasjonen vil påvirke sysselsettingen i negativ retning og sette velferdsordningene ytterligere under press.

Politikken må legge til rette for høyere sysselsetting. NHOs ambisjon er at andelen mellom 20-70 år i jobb øker fra 73,1 til 77,5 prosent i 2030. For å nå målet må andelen årlig øke med 0,6 prosentenheter frem til 2030.

Arbeidsmarkedspolitikken må styrke arbeidslinja og bidra til at den høye ledigheten som følge av koronakrisen ikke biter seg fast. Verdiskapingstapet for samfunnet er særlig stort når unge havner i varig passivitet og utenforskap. Samtidig er det store gevinster i å få seniorene til å stå lenge i jobb. Eventuelle nedbemanninger og konkurser kan for mange i denne gruppen ende med en uføretrygd eller tidligere avgang til pensjon.

Velferdsordningene og virkemiddelapparatet må innrettes slik at flere kan, vil og får jobbe. En god næringspolitikk og den norske modellen for lønnsdannelse er avgjørende for at det skapes flere jobber i privat sektor. Inntektssikringsordninger må bidra til at flere vil jobbe. At flere kan jobbe, handler blant annet om rett kompetanse for å imøtekomme arbeidslivets behov og den omstillingen norsk næringsliv er inne i.

Mange ledige må være forberedt på å omskolere seg til nye jobber. Vi trenger derfor et utdannings- og opplæringssystem som imøtekommer dette. Blant annet vil bedriftsnært kompetansepåfyll gi bedre utsikter for å komme inn i arbeidslivet igjen. Utdanningens og opplæringens relevans og kvalitet forutsetter imidlertid god dialog mellom næringslivet og tilbyderne av utdanning og opplæring. Se nærmere omtale av kompetanse over.

Mange ledige vil også relativt raskt kunne formidles til annet arbeid. Samtidig vet vi at flere av dem som står utenfor arbeidslivet har sammensatte utfordringer, ofte relatert til helse og kompetanse. Det må settes inn tiltak som hindrer at kompetanseutfordringer i dag blir en helseutfordring i morgen.

Myndighetene må bruke hele spekteret av verktøy på tvers av sektorer for å hindre at personer blir stående varig utenfor arbeidslivet. Nye virkemidler og løsninger må vurderes, i samarbeid med partene og private aktører.

Koronakrisen aktualiserer og forsterker eksisterende utfordringer også på andre områder. Faren for arbeidslivskriminalitet, useriøsitet og svindel øker. Dette gjelder både for misbruk av tiltak som er satt opp for å hjelpe bedrifter og arbeidstakere, og annen kriminalitet som kan gå under radaren. Enkelte bransjer er mer utsatt enn andre, men de kriminelle aktørene finner stadig nye områder å operere i. Det offentlige og privat sektor må stå sammen for å forebygge arbeidslivskriminalitet og skape gode holdninger i arbeidslivet.

Koronapandemien vil føre til langvarig økonomisk tilbakeslag hos Norges viktigste handelspartnere. Samtidig kan høyt innenlandsk offentlig forbruk bli langvarig. Lønnsdannelsen vil få en krevende oppgave for å sikre et tilstrekkelig omfang av internasjonalt konkurranseutsatte virksomheter i Norge, noe som er nødvendig for en balansert økonomisk utvikling som kan sikre full sysselsetting og balanse i utenriksøkonomien frem i tid.

Fremover er det ventet at tjenestesektoren vil vokse på bekostning av sektorer som tradisjonelt har hatt høy organisasjonsgrad. Det er viktig at det organiserte næringslivet får et godt fotfeste i næringer som vokser.

Det inntektspolitiske samarbeidet mellom partene i arbeidslivet og myndighetene og høy grad av koordinering i lønnsdannelsen må fortsatt bidra til en god utvikling i Norge, med høy verdiskaping, lav arbeidsledighet, jevn inntektsfordeling og dermed kunne gi grunnlag for reallønnsvekst.

Den norske modellen, preget av samarbeid og tillit, sterke hovedorganisasjoner og høy organisasjonsgrad, gjør at vi står bedre rustet til å takle utfordringene, enn mange andre land. Men det gir seg ikke selv. Samarbeidet må videreutvikles, og vi må forplikte oss til å arbeide aktivt for å opprettholde en høy organisasjonsgrad.

Samtidig må tariffavtalene tilpasses endrede arbeids- og organisasjonsformer og bedriftenes behov, slik at det fortsatt blir attraktivt å være tariffbundet i fremtiden.

NHOs ambisjon er at arbeidstakeres og arbeidsgiveres tilhørighet til det organiserte arbeidslivet økes. I dag er 49 prosent av alle lønnstakere organiserte. Andelen sysselsatte i organiserte bedrifter i privat sektor er på 71 prosent. Snittet av disse to tilsier en organisasjonsgrad på 60 prosent. NHOs ambisjon er at andelen øker til 63 prosent innen 2030.

NHOs forslag:

- Velferdsordningene må gjennomgås. Ordningene må være tilpasset statsfinansene og bygge opp under arbeidslinjen. Gjennomgangen fordrer en bred og innsiktsfull debatt hvor en både må gå gjennom hvilke tjenester og ytelser som fellesskapet skal ta ansvar for, og nivå på disse. Gjennomgangen må skje i god trepartsdialog.
- Faste ansettelser skal være hovedregelen i norsk arbeidsliv. Regelverket må likevel ta høyde for at næringslivet har et variabelt behov for arbeidskraft.
- Ansettelsesrisikoen for bedriftene må reduseres, blant annet gjennom å gjøre prøvetidsordningen mer reell. Den øvre aldersgrensen i arbeidsmiljøloven bør reduseres fra 72 år til 70 år, og muligheten til bedriftsinterne aldersgrenser kan da fjernes.
- Oppfølging og formidling av ledige til virksomheter som har behov for arbeidskraft må prioriteres høyt. NAV må i større grad benytte private aktører i dette arbeidet og særlig vurdere innovative offentlige anskaffelser som metode. Regelverkets krav til å være reell arbeidssøker må etterleves.
- NAV må være fremoverlent, tett på bedriftene og gjøre kandidatene best mulig i stand til å møte behovene i arbeidsmarkedet. Kompetanse-, helsemyndighetene og NAV må samarbeide bedre på tvers for å hindre frafall og få flere inn i arbeidslivet.
- Myndighetene må opprettholde en sterk innsats mot arbeidslivskriminalitet. Bedre samordning og informasjonsdeling mellom etatene er avgjørende for å forebygge og avdekke arbeidslivskriminalitet så tidlig som mulig.
- Et sett med seriøsitetsbestemmelser skal være gjeldende for alle offentlige anskaffelser. Bestemmelsene må bygge på den løsningen som partene i arbeidslivet, og myndighetene i fellesskap finner effektiv og gjennomførbar i praksis.
- Lønnsdannelsen, med frontfaget som førende, har en avgjørende rolle i å sikre konkuranseevnen i fremtidens næringsliv. Alle, også ansatte i offentlig sektor, må slutte opp om frontfagsmodellen.
- Lønnsveksten må tilpasses det konkurranseutsatte bedrifter over tid kan leve med, og være normgivende for resten av økonomien.
- Lønnsdannelsen kan ikke alene ta ansvar for å ivareta en tilstrekkelig størrelse på konkurranseutsatt sektor. De ulike politikkområdene, herunder finans- og pengepolitikken, må virke sammen for å bidra til en stabil utvikling i norsk økonomi. Dette fordrer en stram finanspolitikk fremover.

10. Bygge fremtidsrettet infrastruktur som stimulerer til næringsutvikling i hele landet

En vellykket omstilling krever at det stimuleres til vekst og jobbskaping i hele landet. Folk bor der det finnes arbeid, og bedriftene spiller en viktig rolle i utviklingen av regioner og lokalsamfunn. Et velfungerende samfunn er avhengig av god mobilitet som skaper attraktive bo- og arbeidsmarkedsregioner og gode forbindelser med utlandet. Folk skal til og fra arbeid og varer og tjenester skal ut i markedet – raskt, trygt og effektivt. Utvikling av moderne infrastruktur er avgjørende for verdiskapende regioner i hele landet og for å sikre god flyt av varer, tjenester og reisende som krysser grensene.

Fremover vil digitalisering og utvikling av enda bedre digital infrastruktur redusere avstandsulemper og knytte folk, bedrifter og regioner tettere sammen. Samtidig er det fortsatt mange uløste behov når det gjelder å skape forutsigbare og effektive transportkorridorer mellom landsdeler og løse køproblematikk i byene. Ny teknologi vil ikke løse alle disse.

Ny infrastruktur (energi, lading, 5G osv.) er også en forutsetning for gjennomføringen av det grønne skiftet og innfasing av ny teknologi i transportsektoren. På den andre siden, vil det langsiktige infrastrukturbehovet kunne bli påvirket av disse drivkreftene. Hvordan vi forflytter oss og hvilke transporttjenester vi etterspør vil endres. All vare- og persontransport må fremover bevege seg mot å ha null eller lave utslipp. Det er likevel usikkert hvordan disse drivkreftene slår ut i volum for gods- og personreiser. Her er det forhold som kan trekke i begge retninger.

Drift og vedlikehold av infrastruktur er viktig for samfunnssikkerhet og beredskap. Det er avgjørende at kommuner og fylkeskommuner har kapasitet til å håndtere uforutsette hendelser som for eksempel ras, flom og andre ekstremhendelser, i tillegg til ordinært vedlikehold.

God arealbruk og infrastrukturutvikling legger også føringer for by- og stedsutvikling, næringsutvikling, boligbygging og transportmønstre. Videre er det viktig å legge til rette for at regionale fortrinn utnyttes og skaper vekstgrunnlag lokalt. Da er det avgjørende at stat og kommuner vektlegger verdi- og jobbskaping i sine beslutningsprosesser og har forståelse for at tempo er avgjørende.

Ti trekk for en bærekraftig fremtid

NHOs forslag:

- Sikre at neste nasjonale transportplan (NTP) også er en plan for arealbruk og næringsutvikling, og at denne følges opp med konkrete tiltak i årlige budsjetter. Infrastrukturinvesteringer, arealplanlegging boligutvikling og næringsutvikling må samordnes.
- Øke innsatsen for å bygge ny infrastruktur som er avgjørende for å fase inn nye digitale og nullutslippsløsninger. Der det ikke er kommersielt grunnlag for digital infrastruktur og lade- og hydrogeninfrastruktur, må NTP møte disse behovene.
- Videreføre ambisjonsnivået for effektiv og sømløs mobilitet på minimum det som gjelder for inneværende NTP, men tilstrebe gjennomføring til lavere kostnad.
- Sørge for at erfaringene fra Nye Veier, som tilsier at det er rom for 15–20 prosent kostnadsbesparelser, etableres som prinsipper for drift av både Statens vegvesen og Bane Nor.
- Legge samfunnsøkonomisk lønnsomhet (kost/nytte) til grunn for prioriteringene, så langt som mulig. Det bør investeres i metodeutvikling for å fange opp alle typer gevinster og kostnader så presist som mulig. Nye metoder, for eksempel netto ringvirkninger, bør tas i bruk.
- Vurderingene må også inneholde en stresstesting av virkningene av ny teknologi på nye store samferdselsinvesteringer.
- Halvere planleggingstiden for større infrastrukturprosjekter slik at fremdriften forseres og ikke stopper opp.
- Redusere vedlikeholdsetterslepet gjennom stimuleringstiltak og forserte satsinger, innenfor vei, bane og offentlig bygningsmasse. Sikre funksjonsbaserte krav i drifts- og vedlikeholdskontrakter for å sikre mest mulig vedlikehold for pengene og innovative løsninger.
- Sikre at samferdselsinnsatsen støtter opp under næringspolitiske mål og muligheter.
- Opprettholde konkurransen i luftfartsmarkedet nasjonalt og internasjonalt.
- Styrke kollektivtransporten slik at økende transportbehov i byer møtes effektivt, og sikre at det utgjør et konkurransedyktig transporttilbud også for lengre reiser.
- Overføre mer godstransport til sjø og bane. Da er det avgjørende med økt forutsigbarhet og flere insentiver.

Vedlegg: Nærmere om involvering

Prosjektet Veikart for Fremtidens Næringsliv ble igangsatt vinteren 2019. Formålet har vært å synliggjøre fremtidige muligheter for jobb- og verdiskaping, samt eksportpotensial, og identifisere tiltak og grep som er nødvendige for å utløse vekstpotensialet. Etter koronapandemien har behovet for gode politiske rammevilkår forsterket seg ytterligere. En forutsetning for arbeidet er at vi skal inn i en mer bærekraftig fremtid der lavutslippssamfunnet realiseres.

For å etablere et bredt kunnskapsgrunnlag om fremtidsmulighetene er det gjennomført flere mulighetsstudier som en del av prosjektet. De fleste er kort gjengitt i veikartet. Sentrale analysemiljøer har vært SINTEF, Menon Economics, Samfunnsøkonomisk analyse, NMBU, Thema Consulting, Chatham House og Læringsliv AS, i tillegg til egne analyseressurser. Vi retter en spesiell takk til Erik Jakobsen i Menon Economics og Karl A. Almås i SINTEF i denne sammenheng.

Prosjektet har blitt gjennomført som en bred involveringsprosess i NHO-fellesskapet. I tillegg har det vært samarbeid med andre alliansepartnere rundt særskilte områder, som Finans Norge og Norges Rederiforbund. Perspektivene har også blitt diskutert med KS. Arbeidet dannet også grunnlag for Årskonferansen «Neste trekk i 2020».

En viktig rettesnor for arbeidet har vært at det skal være bedriftsnært og -relevant. Det er gjennomført workshoper med bedrifter og samarbeidsaktører i alle regioner som har gitt direkte innspill i prosessen. NHOs Eierforum og Forum for mindre bedrifter har vært engasjert. Det har også vært opprettet et eget bredt sammensatt bedriftspanel for å sikre innspill, relevans og kvalitetssikring underveis. Det er gjennomført seks møter i bedriftspanelet som har vært en konstruktiv arena for dialog om næringspolitiske spørsmål på tvers av sektorer og næringer. Representantene i panelet er listet opp på neste side.

Medlemmer i bedriftspanelet

Boost Global Innovation AS: Astrid Green, CEO

Nordic Choice Hotels: Bjørn Arild Wisth, Deputy CEO

Schibsted ASA: Bård Skaar Viken, Direktør B2C

Kavli Holding AS: Erik Volden, Konsernsjef

Tafjord Kraft AS: Erik Espeset, Adm. dir.

Telenor ASA: Erlend Bollman Bjørtvedt, Director Public Affairs

Kongsberggruppen ASA: Even Aas, Konserndirektør

Lofoten Links: Frode Hov, Daglig leder

Norsk Scania AS: Frode Neteland, Adm. dir.

Sandefjord Lufthavn AS: Gisle Skansen, Adm. dir.

Sweco Norge AS: Grete Aspelund, Adm. dir.

Nokas AS: Heine Wang, Adm. dir. (i stillingen frem til mai 2019)

Det Stavangerske Dampskibsselskab AS: Ingvald Løyning, Adm. dir

Equinor ASA: Irene Rummelhoff, Executive Vice President, MMP

Vestre AS: Jan Christian Vestre, CEO

Nobina AS: Jan Volsdal, Adm. dir.

BKK AS: Jannicke Hilland, Adm. dir.

Felleskjøpet Agri AS: John Arne Ulvan, Konsernsjef

Alcoa Norway ANS: Kai Rune Heggland, Adm. dir. (i stillingen frem til januar 2020)

Sykkylven Stål AS: Karl Inge Rekdal, Adm. dir.

SAS: Kjetil Håbjørg, Vice President

Veidekke ASA: Lars Erik Lund, Kommunikasjonsdirektør

Manpowergroup AS: Maalfrid Brath, Konsernsjef

Subsea 7 Norway AS: Monica Bjørkmann, Adm. dir.

PostNord: Ole A. Hagen, Kommunikasjonsdirektør

Wikholm AS: Stein Wikholm, Daglig leder

Troika Seafood AS: Svein Ruud, Adm. dir.

Bravida Norge AS: Tore Bakke, Adm. dir.

C-Feed AS: Tore Remman, Adm. dir.

DNB ASA: Trine Loe, Executive Vice President, Head of International Corporates

Aventi Technology AS: Vidar Låte, Adm. dir.

Repsol Norge AS: Vidar Nedrebø, Adm. dir.

TietoEvry: Wiljar Nesse, Konserndirektør (i stillingen frem til januar 2020)

NHO
Næringslivets Hovedorganisasjon